

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Robert Paal

**ALAEALISTE VASTANE LÄHISUHTEVÄGIVALD –
SEKSUAALVÄGIVALLAJUHTUMITE MENETLEMISE
PROBLEEMKOHAD EESTIS**

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Silvia Kaugia

Tartu
2019

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Seksuaalvägivald lähisuhtevägivalda liigina	9
1.1. Lähisuhtevägivalda olemus, ajalooline paradigmuuendus ja levinumad tekketeooriad	9
1.2. Seksuaalvägivalda olemus ja avaldumisevormid.....	15
2. Alaealiste vastane seksuaalvägivald Eestis	18
2.1. Alaealiste positsioon lähisuhte tähenduses	18
2.2. Alaealiste vastane seksuaalvägivald Eesti õiguskaitseasutuste menetlusobjektina	22
3. Alaealiste vastaste seksuaalvägivalda juhtumite menetlemise iseärasused	29
3.1. Alaealine isik kohtumenetluses	29
3.2. Alaealiste vastaste seksuaalvägivalda menetlemisest Eestis.....	35
3.3. Alaealiste vastaste seksuaalvägivalda menetlemise probleemide kaardistamisest Eestis...	39
3.4. Alaealiste vastaste seksuaalvägivalda ületamise võimalused ja praktilised soovitused	44
Kokkuvõte	50
<i>Domestic violence against minors - procedural difficulties of sexual assault cases in Estonia</i>	55
Lühendid	60
Kasutatud kirjandus	61
Kasutatud õigusaktid	65
Kasutatud kohtupraktika	67
Lisad	68
Lisa 1. Intervjuu transkriptsioon Lõuna Ringkonnaprokuratuuri vanemprokurör Raul Heidoga	68
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	75

Sissejuhatus

Eesti Vabariik on õigusriik nii selle mõiste juriidilis-filosoofilises kui ka kaasaegses üldlevinud tähenduses – meie riik järgib demokraatliku riigimudeli alustalaks olevaid põhimõtteid ning selle aparaat on täielikult allutatud kehtivale objektiivsele õigusele. Sellise seaduspärase menetluse läbi sündinud riigikord sätestab mõned murdumatud printsiibid, millest kogu ülejäänud mehhanism mõõdupuuna eeskuju võtab. Nii on inimkäitumine allutatud seadustele kui kehtivatele õigusaktidele, mis omakorda juhivad kõrgemal asuvatest õiguse allikatest, sh konstitutsioonist.

Nii ei ole üllatav, et ka näiteks ühist eluaset jagavad eesti kodanikud ja elanikud omavad õigust elule, vabadusele, puutumatusse ning võrdõiguslikkusele, kuivõrd vastavasisulise õiguse sätestab Eesti Vabariigi põhiseadus §-ides 16, 20 ja 27.¹ Viidatule tuginedes on ilmselge, et igäüks on oma isikus vaba ning ei ole kohustatud taluma mistahes vägivalda ei võõra ega lähedase isiku poolt, ei kodus ega väljaspool seda.

Filosoofiliselt ideaalsele olukorrale vastuoluline ning sügavalt murettekitav on aga ümberlukkamatu asjaolu, et ligi pool Eesti elanikkonnast on isiklikult kokku puutunud perevägivallaga, st seda kunagi pealt kuulnud, näinud või selle eksistentsi kahtlustanud.²

Ometi peetakse kaasaegsetes arenenud Euroopa kultuurides sotsiaalset kooselu vägivalla alternatiiviks ning perekonda justkui ühiskonna minimudeliks, kus liikmeteks olevate isikute omavaheline kooslus, jagatud väärtused, eesmärgid ja ressursid matkivad ühiskonnafilosoofilist sõltuvuse põhimõtet.³ Vägivalla kui meelevaldselt pealesurutud kontrolli ja võimu vahendi rakendamist peresuhetes, olgu seda mees-naine või hooldaja-laps suunal, on Eesti riigis käsitletud ning süvitsi analüüsitud võrdlemisi lühikest aega – perevägivald leidis suuremat tähelepanu alles 20. sajandi 60ndatel aastatel.⁴ Selle võib olla põhjustanud lähisuhtevägivalla kui üldise vägivalla konkretiseeriva alaliigi sotsiaalselt ja

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

² Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas 2016. Kriminaalpoliitika uuringud. TNS Emor. Tallinn 2016, lk 42. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/eesti-elanikkonna-teadlikkuse-uuring-soopohise-vagivalla-ja-inimkaubanduse-valdkonnas-2016> (29.04.2019)

³ K. Perv. Perevägivald sotsiaalse stratifikatsiooni mõjurina. Magistritöö. Tartu 2013, lk 4. – https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/38725/perv_kaira.pdf?sequence=1&isAllowed=y (29.04.2019)

⁴ I. Pettai, S. Kaugia, R. Narits. Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist. Riigikogu Toimetised 31/2015, lk 156. – <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Iris-Pettai-Silvia-Kaugia-Raul-Narits-Perev%C3%A4givald-n%C3%B5uab-j%C3%B5ulisemat-juriidilist-sekkumist-.pdf> (29.04.2019)

kultuuriliselt konstrueeritud mõiste ajas muutunud tähendus ning perevägivalda kui nähtuse aktuaalsuse võrdlemisi noor iga.

Lähisuhtevägivald ei ole reaalselt eksisteeriva sotsiaalse nähtusena pere- või leibkonnasisene eraasi, vaid omab oluliselt laiahaardelisemat tähendust ja tähtsust kogu ühiskonna kontekstis. Absoluutne enamus Eesti elanikkonnast kinnitavad sellise olukorra tõsidust, pidades igasugust vägivalda pere- või lähisuhtes kuriteoks, mis omab rangelt avalikku iseloomu.⁵ Veelgi enam, lähisuhtevägivalda problemaatika aktuaalsus kajastub nii riigisisel kui ka -ülesel tasandil arengukavades, konventsioonides ning kõikvõimalikes asjakohastes algatustes. Kui sellesisulised rahvusvaheliselt siduvad kokkulepped kannavad eeskätt peresuhtes eksisteeriva vägivalda kaotamise ning karistamise ja muuhulgas isikute *de jure* ja *de facto* võrdõiguslikkuse edendamise eesmärki,⁶ on siseriiklike initsiativide nagu Eesti Vabariigi presidendi 24.02.2017. a iseseisvuspäeva kõne⁷ ja Politsei- ja Piirivalveameti „Aga mina julgen sekkuda“ kampaania⁸ peamine suunitlus ühiskonna liikmete teadlikkuse tõstmine.

Vaatamata seniks viidatud faktidele ja muuhulgas näiteks asjaolule, et Eesti on 2014. a allkirjastanud Euroopa nõukogu naistevastase ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsiooni ehk Istanbuli konventsiooni⁹ ning selle ka 2017. a ametlikult ratifitseerinud¹⁰, ei ole meie riigi õigusmaastik endiselt saavutanud vajaminevat arengutaset. Viidatud seisukohta on kinnitanud mitmed Euroopa riigid, heites teatud mõttes Eestile ette meie õigusraamistiku hambutust ning õiguskaitseinstitutionide spetsialiseerumise puudumist. Selliste märkuste adressaadiks langemine ei ole aga juhuslik – veel alles mõned aastad tagasi puudus Eesti karistusõiguse reeglistikus lähisuhtevägivalda käsitlev paragrahv. Enne sellise sätte lisandumist kehtivasse õigusesse reguleeriti perevägivalda puudutavaid juhtumeid

⁵ TNS Emor 2016, lk 41.

⁶ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11V.2011, art 1 lg 1 p a-e. – <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462531> (30.03.2017)

⁷ K. Kaljulaid. President Kersti Kaljulaid Eesti Vabariigi iseseisvuspäeva aktusel 24. veebruaril 2017 Estonia Kontserdisaalis 2017. – <https://www.president.ee/et/ametitegevus/koned/14739-vabariigi-president-iseseisvuspaeval-estonia-teatri-ja-kontserdimajas-24-veebuaril-2017/index.html> (06.03.2019)

⁸ Politsei- ja Piirivalveamet. Aga mina julgen sekkuda. Kättesaadav: <https://agamina.ee/kampaania/ppa.html> (06.03.2019)

⁹ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon. – <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462531> (30.03.2017)

¹⁰ Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seadus. – RT II, 26.09.2017, 1.

üldiste vägivallanormide järgi.¹¹ Vaatamata paragrahvi olemasolule ühes seaduses, on siiski negatiivses tähenduses märkimisväärne, et Eesti on üks maailma 51-st riigist, kus pole veel spetsiaalset lähisuhtevägivalla seadust vastu võetud. Tegemist on üldjuhul vähearenenud ja vaesemate Kagu-Aasia, Lähis-Ida ja Sahara-taguste Aafrika riikidega, kus on täheldatav kõrge vägivalla ja kuritegevuse tase ning inimõigustega korrapärane arvestamine on harv nähtus. Viidatud riikide kategoorias hulgas on Eesti Vabariik ainukene Euroopa Liidu liikmesriik.¹²

Eestis on viimastel aastatel täheldatav lähisuhtevägivalla temaatikast teadlikkuse tõus, mis on olulises osas attributeeritav arvulistele sotsiaalteaduslike, psühholoogiaalaste ning juriidiliste suunitlustega läbiviidud uuringutele ja uurimistöodele. Valdavalt on selleteemaliste uuringute objektiks olnud täisealised, märksa harvem aga alaealised isikud. See tõik rõhutab antud töö teema aktuaalsust.

Varasemalt viidatud silmas pidades on käesoleva magistr töö autor otsustanud võtta uurimisobjekti keskpunktiks lähisuhtevägivalla, mille ohvriteks on sama pere alaealised lapsed. Valdkonna valiku on tinginud siiani käsitletud tõsiasi lähisuhtevägivalla aktuaalsusest, laiaulatuslikkusest ja tõsidusest ning laste samaaegselt nii üliolulisest rollis ühiskonnas kui ka ääretult haprast positsioonist perevägivalla juhtumite valguses. Lisaks omab töö autor isiklikku huvi (lähisuhte)vägivalla kui nähtuse tekke- ja muutumise loo ja mõju vastu ühiskonnas, olles 2017. a Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas *dr iur* Silvia Kaugia juhendamisel süsteemselt ja põhjalikult uurinud (i) lepitusmenetluse (kui ühe võimaliku menetlusliigi) rakendamist ning selle võimalikke kaasuvtegureid lähisuhtevägivalla juhtumite puhul ja (ii) lähisuhtevägivalla menetlemisraskuse ning nende ületamise võimalusi Eestis. Käesolevat magistr töö oleks seega paslik käsitleda nimetatud uurimistöode spetsiifilisema edasiarendusena laste positsiooni ja nende õiguste kontekstis. Autorile teadaolevalt ei ole kõnealuse magistr töö kirjutamise ajahetkeks viidatud teemal Eestis läbi viidud ühtegi samasisulist uurimust, mistõttu võiks autori hinnangul töö eelduslikult pakkuda reaalselt teaduslikku väärtust läbi uute ja ajakohaste teadmiste kogumise, analüüsimise ning jagamise.

¹¹ M.-L. Sari. Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed. Magistr töö. Tartu Ülikool, 2014, lk 5. –

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42238/sari_maarjaliisa.pdf?sequence=1&isAllowed=y (29.04.2019)

¹² I. Pettai, S. Kaugia, R. Narits. Õigusloomel on Eestil arenguruumi. Riigikogu Toimetised 38/2018, lk 193-194. – <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/%C3%95igusloomes-on-Eestil-arenguruumi.-Pettai-Kaugia-Narits.pdf> (29.04.2019)

Käesoleval tööil on 2 primaarset eesmärki:

- 1) leida vastus küsimusele, kas käesoleva töö kirjutamise hetkel Eesti Vabariigis kehtiv seadusandlus objektiivse kehtiva õigusega reguleerib alaealiste vastu suunatud seksuaalvägivaldajuhtumite, kui ühe lähisuhtevägivalla alaliigi, lahendamist sellises ulatuses ja määras, et sellest tulenevaid menetluslikke raskusi ja/või takistusi ei teki või ei teki olulises ulatuses. Põhiprobleemiks viidatud küsimusele vastates on Eesti Vabariigis kõnealuse temaatikaga seotud spetsialistide sisekaemuslik hinnang toime pandud ja toime pandavatele seksuaalvägivalla juhtumite menetlemisele, mis leiavad aset alaealise vastu ning temaga lähisuhtes;
- 2) leida vastus küsimusele, kas selliste lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemisel tekkivatele raskustele pakub Eesti Vabariigis kehtiv seadusandlus vajaminevaid ületamise meetmeid, ning selliste meetmete vajalikus ulatuses puudumise korral, kas ja kuidas on võimalik Eestis ja/või välisriigis tehtud lahendite ja soovitude pinnalt pakkuda selliseid ületamise meetmeid.

Töös on kasutatud mõisteid „lähisuhe“ ja „peresuhe“ sünonüümidena.

Lähtuvalt magistritöö eesmärkidest ja uurimisprobleemidest püstitatakse järgmised hüpoteesid:

- 1) vaatamata alaealiste vastaste lähisuhtes toime pandud seksuaalvägivaldategude menetlemist korraldava regulatsiooni olemasolule tekib selliste juhtumite lahendamisel hulgaliselt menetluslikke raskusi;
- 2) selliste menetluslike raskuste ületamiseks pakutavate meetmete hulk Eesti õiguses on tekkinud lünga täitmiseks ebapiisavad;
- 3) selliseid meetmeid on võimalik lisanduvalt välja pakkuda ja tulevikus rakendada.

Hüpoteeside püstitamise eel leidis töö autor, et läbiviidav uuring peaks vastama välismaiste teaduskirjanduste allikate näitel leitavale standardile, milleks erialakirjanduse puhul on valdavalt kaasuspõhine lähenemine, s.o nn juhtumi(te)analüüs (ingl k *case study*), ning mitte sotsioloogilis-empiriiline küsitlus mugavusvalimil põhineva üldrespondentide ringi seas. Et

autori hinnangul annaks selline kaasusuuring kõnealuse valdkonna kohta kõige parema ja objektiivsema ülevaate juhtumi aluseks olevast teost ning kvalifitseerimise paragrahvist, toimunud menetluse käigust, selle tulemusest ja muudest uuringu jaoks olulistest asjaoludest, pöördus töö autor vastavasisulisel päringuga Eesti Vabariigi Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) poole. Et pärast viidatud institutsiooni poolt lubatud 30-päevalist vastamistähtaega töö autor vastust ei saanud¹³, otsustas autor uuringu rakurssi mõnevõrra muuta, saates samasisuline ent mahult üksnes ühte kohtuasja puudutav taotlus Harju Maakohtule ning lisanduvalt keskendudes valdkonnaga tegelevate spetsialistide ja asjatundjate hinnangutele. Lisaks teoreetilise materjali läbitöötamisele on töö autor uuringut läbiviies tutvunud ühe asjaomase kohtuasja toimikuga ning suhelnud lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemisega kokku puutunud tegevadvokaatide ja valdkonnaga seotud spetsialistega, sh näiteks Põhja Ringkonnaprokuratuuri III osakonna (alaealiste ja lähisuhte vägivalla kuritegude osakond) ringkonnaprokuröri Lea Pähkliga ja Lõuna Ringkonnaprokuratuuri II osakonna vanemprokuröri Raul Heidoga. Samuti on magistr töö autor töö kirjutamisel viinud läbi korduvaid videokõnesid Skype vahendusel Ameerika päritolu nn „positiivsuse eksperdi“ ja koolitaja Rena Romano`ga, kes on muuhulgas esinenud Oprah Winfrey jutusaates ning TEDx kõneprogrammides, ehitades oma edu üles (seksuaal)vägivaldsele minevikule.

Tuginedes eeltoodule on autor jaganud magistr töö sisuliselt kolme peatükki. Töö esimene peatükk esitab vajaliku taustinformatsiooni seksuaalvägivalla kui lähisuhtevägivalla ühe alaliigi olemuse, ajaloolise paradigmu muutuse ning levinumate tekketeooriate kohta, keskendudes muuhulgas ka selliste tegude avaldumisvormidele. Töö teine peatükk keskendub alaealiste vastu suunatud peresuhtes toime pandud seksuaalvägivalla juhtumitele Eestis, avades laiemalt laste positsiooni lähisuhtes ning uurides selliste juhtumite käsitlemist Eesti õiguskaitseasutustes. Töö kolmas peatükk käsitleb alaealiste vastaste seksuaalvägivalla juhtumite menetlemise iseärasusi, keskendudes täpsemalt alaealise isiku positsioonile kohtumenetluses, võimalikele probleemkohtadele Eesti kontekstis ning pakub sellistele murekohtadele ületamise võimalusi ning praktilisi soovitusi. Selliste soovitude ja võimalike lahendite pakkumisel on autor tuginenud lisaks erialakirjandusele ka Lõuna Ringkonnaprokuratuuri II osakonna vanemprokuröri Raul Heidoga läbiviidud ekspertintervjuu tulemustele.

Uurimistöo autor soovib käesolevaga tänada Põhja Ringkonnaprokuratuuri prokuröri Lea Pähklit ning Lõuna Ringkonnaprokuratuuri vanemprokuröri Raul Heidot, kes leidsid oma

¹³ Töö autor sai PPA-lt hilinemisega negatiivse vastuse.

töögraafikus vaba hetke töö autoriga temaatika arutlemiseks ning aitasid seeläbi oluliselt uuringule kaasa, samuti Harju Maakohtu kohtunikku Katre Poljakovat temaatikaga seonduvate kohtulahendite arutamisel kaasa aitamise ning toimikutega tutvumise võimaldamise eest. Lisaks soovib töö autor eriliselt tänada käesoleva magistritöö juhendajat *dr iur* Silvia Kaugiat, kelle juhendamise, instrueerimise ja suunamise abil käesolev töö võimalikuks sai.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad: lähisuhtevägivald, seksuaalne vägivald, lapse õigused, karistusõigus, kriminaalmenetlus.

1. Seksuaalvägivald lähisuhtevägivalla liigina

1.1. Lähisuhtevägivalla olemus, ajalooline paradigmuuutus ja levinumad tekketeooriad

Vägivald kui realselt eksisteeriv nähtus on tihedalt seotud paljude ajalooliste, kultuuriliste ning sotsiaalsete teguritega, mistõttu on seda üksüheselt ääretult raske või peaaegu isegi võimatu defineerida. Lisaks muudab mõiste avamise protsessi veelgi raskemaks asjaolu, et kõnealune nähtus ja inimeste hoiak selle suhtes on neidsamu elemente silmas pidades olnud läbi ajaloopidevas muutuses.¹⁴ Vaatamata erinevatele lähtekohtadele ja selgitustele võiks sellegipoolest astuda seisukohale, et vägivald on mistahes vormis aset leidev igasugune teise inimese tahtlik kehaline, vaimne või seksuaalne kahjustamine või selliste tegevustega ähvardamine. Viidatud vägivalla väljendumise vormid on pahatihti üksteisega tihedalt seotud ning põimunud, mistõttu avalduvad need sageli üheskoos kogumina.¹⁵

Vägivallal põhinevaid tegusid pannakse sootsiumi liikmete poolt ja vastu toime väga erinevatel alustel nagu näiteks isiku rahvus, rass, religioon, seksuaalne suundumus, perekonnaseis, majanduslik olukord, iga ning sugu.¹⁶ Täpsemad vägivalla tekkelugude teooriad kuuluvad erinevatel alustel erinevate ühiskonnateadlaste uurimisportfelli ent vaatamata pikale ajaloole on need tänaseni mõnevõrra lahtised ja eri teooriate kontekstis ei ole üksmeelele jõutud.

Ühiskonnafilosoofilise käsitluse kohaselt ei ole sotsiaalne elu põhimõtteliselt vägivaldne, vaid asutakse seisukohale, et ühiskond kujutab endast alternatiivi vägivallale. Sellise „ühiskondliku lepingu“ teooria kohaselt annab igaüks kokkuleppeliselt ära osa oma vabadusest, kaitsmaks ennast teiste vabaduse eest. Selline lähenemine kujutab vägivaldsust kui midagi loomalikku, mis tuleb tsivilisatsiooni poolt maha suruda ning just seetõttu ongi kõigi huvides vägivalda kontrollida moraalnormide ja seaduste alusel.¹⁷

¹⁴ A.-A. Allaste, V. Võõbus. Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused. Tallinn, 2008, lk 4. – <http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4021/1/Allaste%20ja%20V%C3%B5bus%2c%202008.pdf> (10.04.2019)

¹⁵ Mis on vägivald? Eesti Seksuaaltervise Liit. - <https://www.estl.ee/seksuaalv%C3%A4givald-1/mis-on-v%C3%A4givald> (10.04.2019)

¹⁶ K. Soo, E. Reitelmann, T. Laan, (koost.) Sooline vägivald ja perevägivald. ENÜ Sihtasutus. Tallinn 2012, lk 6. – http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf (10.04.2019)

¹⁷ A.-A. Allaste, V. Võõbus, 2008, lk 4.

Kaasaegsemad antropoloogid eitavad aga vägivalda loomalikku olemust ning käsitlevad seda kui ühte võimalikku konfliktide lahendamise meetet. Konfliktiteooria kohaselt on vägivald viimaseks võimaluseks olukorda lahendada. Selle alusel olukorras, kus mingit konflikti ei ole võimalik lahendada või rahumeelselt lõpetada, muutuvad pinged osapoolte vahel sedavõrd teravaks, et tekkinud olukorra ainsaks pöördevõimaluseks on vägivalda rakendamine. Vägivald võib selle käsitluse valguses muutuda seega vastuvõetavaks, kui on jõutud omavahelisele nõustumisele, et ühestki proovitud rahumeelsest lahendusest abi ei leita ning vägivald osutub viimaseks lootuseks.¹⁸

Vägivalda liike on nende aluste mitmekesisuse tõttu samuti väga erinevaid. Käesoleva magistr töö kontekstis on peamine rõhuasetus just lähisuhtevägivaldal. Vaatamata vägivalda võimalikkusele ka samasoolistes lähisuhetes, on vägivaldal tihti sooline dimensioon, st kahjustava teo toimepanija ja sellise teo ohver on erineva bioloogilise soo esindajad.¹⁹ Käesolevas peatükis on lähisuhtevägivalda olemuse ja tekketeooriate avamisel töö autor keskendunud naiste vastu suunatud lähisuhtevägivaldale, mis on sellise nähtuse kõige levinum ja uuritum alaliik.

Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon (edaspidi Istanbuli konventsioon) peab perevägivaldaks igasuguseid füüsilise, seksuaalse ja psühholoogilise vägivalda akte, mis leiavad aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivald tekitab elab või on elanud koos ohvriga samas elukohas.²⁰ Maailma Terviseorganisatsioon eelistab terminit „intiimpartnerite vägivald“, mis sarnaselt Istanbuli konventsioonis kasutatud terminoloogiaga rõhutab kannatanu ning teo toimepanija vahelisele intiimsuhtele kui lähisuhtevägivalda defineerivale võtmetunnusele.²¹ Vägivald peres võib toimuda seega nii praeguste kui ka endiste partnerite vahel, aga ka vanema ja lapse, õdedevendade ja teiste pereliikmete vahel. Silmas tuleb pidada eelkõige ohvri ja vägivald tekitaja lähedast suhet, mitte aeg-ruumilist asukohta.²² Perevägivalda alla loetakse seega ka lähisuhtevägivalda, mis on eelnevalt kirjeldatud konkreetiseeriv alaliik põlvkondadesisese ja -

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ M. Laanpere. Lähisuhtevägivald ja tervis. Tartu Ülikool 2012. – <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/24125/index.html> (29.04.2019)

²⁰ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11V.2011, lk 2, art 3 p b.

²¹ K. Oja. Lähisuhtevägivaldajuhtumite menetlemise materiaali- ning menetlusõiguslik regulatsioon Eesti õigussüsteemis Istanbuli konventsiooni kontekstis. Magistr töö. Tartu Ülikool 2015, lk 7. – http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/47766/oja_kaspar.pdf?sequence=1&isAllowed=y (29.04.2019)

²² *Ibid.*

vahelise vägivalda näol. Perevägivald on seega laiem mõiste, hõlmates enda alla ka lähisuhtevägivalda kui ühe alaliigi, ent erialakirjanduses kasutatakse mõisteid sageli ka sünonüümidena.²³

Ilmselt kõige suurema segmendi lähisuhtevägivallast moodustab naistevastane vägivald kui perevägivalda üks avaldumise vorme. Kaasates enda alla vaieldamatult kõige suurema hulga juhtumite koguarvust, on viidatud valdkond ka kõige enam uuritud ja analüüsitud. Ka käesoleva magistritöö autor on varasemalt bakalaureuseõppe raames läbi viinud kaks mahukat uurimistööd just naistevastase vägivalda temaatikal.

Naistevastase lähisuhtevägivalda üks põhjalikumaid uuringuid on Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) poolt 2014. a avaldatud Euroopa Liitu hõlmav uuring. Kõnealune uuring viidi läbi Euroopa Liidu 28 liikmesriigis 42 000 naise seas ning selle tulemused on avaldatud kokkuvõtliku aruandena. Uuringus osavõtnud naisterahvastest ligikaudu 8% oli küsitlusele eelnenud 12 kuu jooksul kogunud füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda ning kolmandik vastanutest oli alates 15. eluaastast kogunud mingis vormis füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda. Viidatud uuringus osalenud naistest, kelle sõnul oli tema praegune partner teda vägistanud, märkis ligi kolmandik, et seesama partner on teda vägistanud vähemalt kuus korda. Suur osa naisi on kogunud abielusisest vägistamist ja paljud neist samuti korduvalt.²⁴

Olukorra tõsiduse põhjuste juured ulatuvad aga kaugemale ajalukku. 1800-aastate alguses tunnistas enamik õigussüsteemidest naise peksmist kui mehe õigust saavutada kontrolli oma abikaasa üle. Sajandi keskpaigaks oli maailmas näha esmakordselt naiste õiguste eest võitlejate liikumist, tuues avaliku arvamuse senisesse stagneerunud seisuga uusi vaateid. Nimetatud liikumise tagajärjel keelas enamused kohtuid 19. sajandi lõpuks naise peksmise kui meessoost abikaasa naise karistamise meetme. Samas tuleb silmas pidada sotsiaal-eetilist olukorda ühiskonnas ning asjaolu, et vähestel naistest oli ligipääs õigusabile ning politsei kui õiguskaitseinstituutsiooni roll naiste õiguste kaitsmisel oli minimaalne. Paljudes riikides oli meeste vägivallatsemise tõkestamine vahistamise läbi politseivägede jaoks viimane abinõu, mis tähendab, et kõnealusele probleemile ei pööratud peaaegu mingisugust tähelepanu.²⁵

²³ I. Pettai, R. Narits, S. Kaugia. Perevägivalda juriidilise regulatsiooni hetkeseis ja perspektiiv Eesti õiguspraktikute küsitluse põhjal. – *Juridica*, IX, 2015, lk 645.

²⁴ Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring: Tulemuste kokkuvõte. Euroopa Põhiõiguste Amet, 2014, lk 9. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf (29.04.2019)

²⁵ The Editors of Encyclopædia Britannica. Domestic violence. Encyclopædia Britannica Online. 27.01.2012. – <https://www.britannica.com/topic/domestic-violence> (29.04.2019)

Feministlik naisliikumine taaselustus jõulisemalt 20. sajandi lõpus, kui lähisuhtevägivald toodi taaskord probleemina ühiskonna ette. Naisõiguslased julgustasid lähisuhtevägivalda naisohvritel oma kogemustest avalikult rääkida ning keelduda edaspidi nende ohvriks tegemise eest süüd alusetult tunnistada. Ühiskondlik surve ei piirdunud üksnes lähisuhtevägivalda ohvrite julgustamisega – politseile avaldati laialdast survet lähisuhtevägivalda juhtumite menetlemise viisi ja tähtsuse hariliku vägivallajuhtumite menetlemisega võrdsustamiseks.²⁶

Võrdõiguslikkuse arenguga on ühiskonna suhtumises lähisuhtevägivalda toimunud paradigmaatiline muutus. Sajandivahetusega on muutunud nimetatu eraküsimusest avalikõiguslikuks probleemiks, mille raames on lähisuhtevägivalda võrdsustatud kriminaalasjaga inimõiguste rikkumise ja diskrimineerimise kontekstis.²⁷

Esimene rahvusvahelisel tasandil õiguslikult siduv instrument naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamiseks ja tõkestamiseks oli 2011. aastal Euroopa Nõukogu Istanbuli konventsioon. Konventsiooni art 1 kohaselt on konventsiooni eesmärkideks seega kaitsta naisi vägivalla kõigi vormide eest ning ennetada, karistada ja elimineerida naistevastast vägivalla ja perevägivalla, aidates seeläbi kaasa naiste diskrimineerimise vähenemisele ning riiklikul tasandil vajamineva raamistiku välja töötamisele.²⁸

Nagu varasemalt korduvalt viidatud, on lähisuhtevägivalda kui reaalselt eksisteeriva sotsiaalse nähtuse puhul tegemist ääretult keerulise fenomeniga, mille tekkelugu on olnud pidevas diskussioonis ning ulatub kaugele inimajalukku. See on oma olemuselt kompleksne, hõlmates nii sotsiaalseid, majanduslikke kui ka psüühilisi aspekte. Lähisuhtevägivalda põhjuste teooriate uurimine ja selgitamine annab ülevaate sellest, kuidas ning miks lähisuhtevägivald tekib, erinevate teooriate rakendumisest praktikas, samuti mängib teooriate tundmine olulist rolli lähisuhtevägivalda ennetamisel.²⁹

Kokkuvõtlikult on lähisuhtevägivalda tekketeooriate kontekstis võimalik rääkida viiest peamisest ja kõige olulisemast teooriast: sotsiaalsete oskuste omandamise teooria, sotsiaalse

²⁶ *Ibid.*

²⁷ E. Tamm. Naistevastase vägivalla märgilisest tähendusest. Naiste Hääli. 22.04.2014. – <https://naised.net/2014/04/22/juri-saar-naistevastase-vagivalda-margilisest-tahendusest/> (29.04.2019)

²⁸ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11V.2011, lk 3 pkt 1 art 1 lg 1 p-d a-e.

²⁹ M.-L. Sari. Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed. Magistritöö. Tartu Ülikool 2014, lk 44. –

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42238/sari_maarjaliisa.pdf?sequence=1&isAllowed=y (29.04.2019)

soo ja maskuliinsuse teooria, psühhodünaamiline teooria, kognitiiv-käitumuslik teooria ja feministlik teooria.

Sotsiaalse õppimise e. sotsiaalsete oskuste omandamise teooria (ingl k *social learning theory*) põhineb eelkõige psühholoog Albert Bandura³⁰ seisukohal, et vägivaldse käitumismudeli omandavad inimesed juba lastena, kasvades üles vägivaldses keskkonnas. Nimetatud olukorras nähakse vägivalda sealjuures teatud juhtudel positiivse nähtusena, mille abil saab tekitada ning vajadusel taastada autoriteedi. Samuti peetakse selle teooria kohaselt laste füüsilist karistamist normaalseks. Teooria paikapidavust tõestab asjaolu, et lapseas lähisuhtevägivalla ohvriks langenud isikud on täiskasvanutena sagedamini nimetatu toimepanijad. Eelnevale tuginedes peetakse vägivallatu konfliktilahendamise oskusi eelkooli ja üldhariduskooli õppekavas oluliseks sotsiaalseks oskuseks vägivalla ennetamisel.³¹

Sotsiaalse soo ja maskuliinsuse teooria (ingl k *social gender and hegemonic masculinity theory*) toetub seisukohale, et paljudes ühiskondades on meestele omistatavad maskuliinsed omadused ühiskonnas hinnatud ja nende omaduste kandja on ühiskonna hierarhias kõrgemal positsioonil. Maskuliinsete omadustena saab käsitleda enesekindlust, kehtestavust ning domineerivust. Kuivõrd kõikidel meessoost isikutel pole võimule otsesest juurdepääsu, võib meeste soov vastata eelnevalt kirjeldatud mudelile viia neid käepäraseid vahendeid oma mehelikkuse kinnitamiseks otsima. Seetõttu, paradoksaalselt, kasutavad vägivalda enamjaolt need mehed, kes tunnetavad, et nad ei oma võimu. Selle teooria paikapidavust tõestab asjaolu, et ehkki vägivalda esineb kõigis ühiskondlikes gruppides, näitavad uuringud, et kõige sagedamini esineb seda vähese haridusega ja kehvades sotsiaal-majanduslikes tingimustes või etniliselt marginaliseeritud rühmades.³² Maskuliinsuse konstrueerimisteooriate seisukohast ei ole soorolliteooriad ja feministlikud teooriad ammendavad, sest igasuguse selgitusega jääb see, miks kõik mehed vägivaldseks ei muutu, samuti väga erinevad käitumismudelid vägivaldsuse korral. Rõhutatakse, et maskuliinsust konstrueeritakse ja rekonstrueeritakse pidevalt erinevates sotsiaalsetes situatsioonides, mitte ei omandata lõplikku identiteeti lapsepõlves ning nooruses. Nii ei saa meeste käitumise selgitamisel aluseks võtta ainult patriarhaalse ühiskonna praktikaid, vaid tuleks arvestada ka paljude muude suhete ning olukordadega, mis maskuliinsuse määratlemist mõjutada võivad.³³

³⁰ Social Learning Theory (Bandura). Learning Theories. 2007. – <https://www.learning-theories.com/social-learning-theory-bandura.html> (02.04.2017)

³¹ M. Laanpere. Lähisuhtevägivald ja tervis. Tartu Ülikool, 2012. – <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/24125/index.html> (30.03.2017)

³² *Ibid.*

³³ A.-A. Allaste, V. Võõbus. 2008, lk 10.

Psühhodünaamiline teooria (ingl k *psychodynamic theory*) ja psühhoanalüütilised mudelid toetuvad Sigmund Freudi ja tema õpilaste töödele ning edasiarendajate tegevusele. Mudeleid nimetatakse psühhodünaamilisteks sellepärast, et nende alusteooria järgi on käitumise põhjuseks inimese psüühikas toimiv liikumine ja interaktsioon ning need rõhutavad psüühika mõju käitumisele samavõrd, kui psüühika ja käitumine mõjutavad ning on seotud ümbritsevast sotsiaalsest keskkonnast. Freud alustas oletustest, et neurootilisi sümptomeid põhjustavad varjatud mälestused³⁴, kuid hiljem jõudis järeldusele, et hüsteeria ja selle sümptomid on lapsepõlves saadud traumade või emotsionaalsete šokkide tagajärg.³⁵

Kognitiiv-käitumuslik teooria (ingl k *cognitive behavior therapy*) on kognitiivsel mudelil põhinev psühhoteraapia vorm³⁶, mille kohaselt on vägivaldsus õpitud käitumine, kus on isikul puudu kognitiivsetest oskustest. Teooria leiab, et kui isikud on õppinud vägivaldselt käituma, on nad võimelised õppima ka mittevägivaldselt käituma.³⁷ Kognitiivne lähenemine rõhutab inimese mõtlemise, teadlikkuse ja sellega seotult tegevuse arendamist. Inimkäitumise seletamisel toetutakse kõrgematele psüühilistele protsessidele – taju, mälu, fantaasia, mõtlemine, loovus.³⁸

Feministlik teooria (ingl k *feminist theory*) on sotsiaalse soo ja maskuliinsuse teooria edasiarendus, mis toetub ajaloolisele meeste ja naiste ebavõrdsele kohtlemisele. Selle püsimiseks on vajalikud kaks elementi: 1) ühiskondlikud struktuurid forsseerivad meeste ülemvõimu ja 2) enamik elanikkonnast kiidab selle heaks. Meeste domineerimist, nii nagu ka naiste alistumist, nähakse kui sotsialiseerumise tulemust ja oma positsiooni hoidmiseks võivad mehed kasutada erinevaid kontrollitaktikaid, sh ka füüsilist, seksuaalset, psühholoogilist ja majanduslikku vägivalda. Väidetavalt on meestel, kes usuvad patriarhaalse perekonna ainuõigsust, rohkem kalduvusi naistevastaseks vägivallaks. Seda teooriat toetab asjaolu, et valdav enamus lähisuhtevägivalda on suunatud naiste vastu.³⁹

³⁴ S. McLeod. Psychodynamic Approach. Simply Psychology. 2007. – <https://www.simplypsychology.org/psychodynamic.html> (01.04.2017)

³⁵ A. Mitendorf. Sotsiaaltöö teooriad ja meetodid. Lääne-Viru Rakenduskõrgkool 2010. –

http://www.lvrkk.ee/kristiina/Airi_Mitendorf/ST/kognitiiv--kaumlitumuslikud-teooriad.html (30.03.2017)

³⁶ What is Cognitive Behavior Therapy (CBT)? Beck Institute for Cognitive Behavior Therapy. 12.11.2012. – <https://www.beckinstitute.org/get-informed/what-is-cognitive-therapy/>

³⁷ Meetmed perevägivallatsetele. Lisamaterjalid VVA koostamise töörühma aruteludeks. Tallinn 2014, lk 3. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/meetmed_perevagivallatsetele_11.09.2014.pdf (30.03.2017)

³⁸ A. Mitendorf.

³⁹ M. Laanpere.

Olenemata lähisuhtevägivalla tekketeooriale on üks asi kindel – sellisel nähtusel on tagajärjed. Võimalike tagajärgedena on ohvri tasandil käsitletavat näiteks ärevushäired ja depressioon, post-traumaatilise stressi sündroom, turvatunde kadumine, häired töös ja õpingutes, vigastused ja suitsiid.⁴⁰ Lähisuhtevägivald ei too aga endaga kaasa tagajärgi üksnes indiviidile kui teo otsesele ohvrile vaid kogu ühiskonnale.

1.2. Seksuaalvägivalla olemus ja avaldumisvormid

Nagu varasemalt viidatud, toob ka Istanbuli konventsioon välja seksuaalkuriteod ühe lähisuhtevägivalla võimaliku avaldumise vormina.⁴¹ Tegemist ei ole mitte üksnes ühe võimaliku juhtumiga, vaid ka Eestis väga levinud kuriteoga – umbes 13% naistest on alates 15. eluaastast ja 5-6% alates 18. eluaastast kogenud seksuaalvägivalda.⁴²

Valdkonna uurimise teeb mõnevõrra keerulisemaks asjaolu, et seksuaalvägivalla definitsioone võib erialakirjanduses leida väga erinevaid. Lisaks tavapärasele terminile „seksuaalvägivald“ kasutatakse ka mõisteid nagu „seksuaalrünne“, „seksuaalne kuritarvitamine“, „seksuaalne väärkohtlemine“ jms, mida omakorda hägustab asjaolu, et võõrkeelseid materjale on eesti keelde tõlgitud erinevate terminite lõikes sünonüümidenä.⁴³

Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) definitsiooni kohaselt on seksuaalvägivald igasugune seksuaalvahekord või seksuaalvahekorda astumise katse, soovimatud seksuaalse alatooniga märkused või lähenemiskatsed või muul moel isiku seksuaalsuse vastu sunni abil toimepandud teod teise isiku poolt sõltumata tema suhtest ohvriga ükskõik millises kohas, sh kodus, tööl või mujal.⁴⁴

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2006/54/EÜ⁴⁵ meeste ja naiste võrdsete võimaluste ja võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamise kohta tööhõive ja elukutse

⁴⁰ A.-M. Penu. Kodurahu huvides. Lähisuhtevägivallast Eestis. Feministeerium. 2015. – <https://feministeerium.ee/kodurahu-huvides-lahisuhtevagivallast-eestis/> (29.04.2019)

⁴¹ *Supra*, lk 10.

⁴² Müüdid kohtingu- ja seksuaalvägivalla kohta. Eesti Seksuaaltervise Liit. – <https://www.estl.ee/valdkonnad/seksuaalv%C3%A4givald/seksuaalsus-l%C3%A4hedus-v%C3%A4givald/m%C3%BC%C3%BCdid-kohtingu--ja-seksuaalv%C3%A4givald-kohta/#Seksuaalv%C3%A4givalda%20esineb> (29.04.2019)

⁴³ Seksuaalvägivalla levimus ja hoiakud Eestis: uuringute ülevaade. Eesti Seksuaaltervise Liit 2015, lk 9. – http://www.estl.ee/admin/upload/Dokumendid/SVV_ULEVAADE_EESTIS_2015.pdf (29.04.2019)

⁴⁴ *Ibid*, lk 9.

⁴⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2006/54/EÜ, 5. juuli 2006, meeste ja naiste võrdsete võimaluste ja võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamise kohta tööhõive ja elukutse küsimustes. - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/et/TXT/?uri=CELEX:32006L0054> (29.04.2019)

küsimustes kohaselt ei ole seksuaalvägivald ainult vägistamine võõra või lähedase poolt – see võib olla mistahes seksuaaltoimingust osa võtma sundimine, sh seksuaalne ahistamine kui mistahes soovimatu sõnaline ja/või mittesõnaline või füüsiline seksuaalse olemusega käitumine või tegevus, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärikuse alandamine luues häiriva, ähvardava, vaenuliku halvustava, alandava või solvava õhkkonna.⁴⁶ Lisaks varasemalt viidatule loetakse seksuaalvägivallaks ka näiteks prostitutsioonile sundimist, inimkaubandust seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil, sunniviisilist pornograafia tootmises osalemist, laste seksuaalset ärakasutamist, sundabielusid (sh laste abielusid), sunniviisilist rasedust, aborti või steriliseerimist, neitsilikkuse tõestamise sundi, naiste suguelundite moonutamist (mutilatsioon) ja muid, peamiselt naistevastase vägivalla ilmingud.⁴⁷

Nagu varasemalt viidatud, loetakse ka seksuaalne ahistamine seksuaalvägivalla avaldumise vormide alla. Erialakirjanduses leiab kõnealune vorm tihti peale eraldiseisvat käsitlust, kuivõrd inimestel on selle kohta väga erinev arusaam, kajastades valdavaid sotsiaalseid ja kultuurilisi väärtusi, soorollide ning sugudevahelise käitumise norme. Seksuaalse ahistamisena määratletakse füüsilist ahistamist (mittesoovitud puudutused, kallistused või suudlused), verbaalset ahistamist (seksuaalse alatooniga solvavad märkused või naljad, kohatud ettepanekud kohtinguteks, pealetükkivad ja solvavad küsimused eraelu või välimuse kohta), mitteverbaalset ahistamist (kohatud ja hirmutavad pilgud või irvitused; seksuaalse sisuga solvavate piltide, fotode või kingituste näitamine või saatmine; enda siivutult näitamine; vastu tahtmist pornograafilist materjali vaatama sundimine) ja küberahistamist (soovimatud seksuaalse sisuga ja solvavad e-mailid või sõnumid; solvavad kohatud lähenemiskatsed sotsiaalvõrgustikus). Teisiti öeldes on seksuaalne ahistamine igasugune mittesoovitud pealetükkiv seksuaalne tähelepanu.⁴⁸

Siinkohal on oluline mõista, et seksuaalvägivald ei põhine vastastikusel kokkuleppel – vastupidi, selliste juhtumite puhul puudub vaba nõusolek üleüldse. Kirjanduses käsitletakse ka nn „vale nõusolekut“, mida teo toimevija tõlgendab omavoliliselt nõusolekuna, mis on tegelikkuses aga saavutatud vägivalla rakendamisega ohvri suhtes. Selline vägivald võib taaskord olla nii kehaline väärkohtlemine kui ka ähvardamine, hirmutamine, psühholoogiline surve, väljapressimine ja/või manipuleerimine. Vaba nõusoleku olemasolust rääkimine on abitu subjekti abituse korral võimatu – haiget saanud, survestatud, alkoholi või teiste mõjuainete toime all kannatavad isikud, sh ka nt vaimselt piiratud isikud, kes ei suuda

⁴⁶ *Ibid*

⁴⁷ Eesti Seksuaaltervise Liit 2015, lk 9.

⁴⁸ *Ibid*, lk 9-10.

toimunu tegelikku tähendust objektiivselt ja tõeselt interpreteerida, ei ole võimelised ka oma tegelikku nõusolekut või selle puudumist väljendama. Selliste isikutega seksuaalvahekorda astumine ei ole konsensuslik.⁴⁹

Seega võib öelda, et seksuaalse vägivalla alla kuuluvad mitmed mittekonsensuslikud seksuaalse suunitluse või alatooniga, aga ka otseselt seksuaalsed teod, mh ka näiteks pealesunnitud suguühe, mittesoovitud seksuaalsed puudutamised ning märkused aga ka näiteks rasestumisvastaste vahendite kasutamise keelamine.⁵⁰

Oluline on mõista, et seksuaalvägivallal põhinevat mõjutust kasutatakse peresuhtes ka võimuvahendina, millega teist osapoolt alandada või talle n-ö „koht kätte näidata“ sugude hierarhia madalamas osas.⁵¹

Vaatamata sellele, et kehtiv karistusseadustik eristab ja tunnustab lähisuhte olemasolu kui karistust raskendavat asjaolu, puudub *expressis verbis* sellesisuline täpsustus vägistamist kvalifitseeriva paragrahvi juures. Küll aga on võimalik karistusseadustiku (KarS)⁵² § 141 lg 1 tõlgendada koosmõjus KarS § 58 lg 2 ja 4 alusel selliselt, et lähisuhte avaldub läbi endise või praeguse pereliikme, süüdlasega koos elava isiku või süüdlasest muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes.⁵³ See hõlmab seega nii mehi kui ka naisi, veelgi enam, nii abikaasasid, elukaaslaseid kui ka lapsi.

Erialakirjanduses leitavad seisukohad on naistevastase seksuaalvägivalla, eriti aga lastevastase seksuaalvägivalla avastamise osas skeptilised, kuivõrd need juhtumid, millest teada saadakse, on vaid väike osa tegelikult aset leida võivatest juhtumitest.⁵⁴

⁴⁹ Seksuaalvägivald. Eesti Seksuaaltervise Liit. – <https://www.estl.ee/seksuaalv%C3%A4givald-1/seksuaalv%C3%A4givald> (29.04.2019)

⁵⁰ G. Alver. Lähisuhtevägivalla ennetamise ja tõkestamise võimalustest Eestis. Magistritöö. Tartu Ülikool 2017, lk 30. – http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/57105/alver_gina.pdf (29.04.2019)

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Karistusseadustik. – RT I, 13.03.2019, 77.

⁵³ G. Alver 2017, lk 30-31.

⁵⁴ *Ibid.*, lk 31.

2. Alaealiste vastane seksuaalvägivald Eestis

2.1. Alaealiste positsioon lähisuhte tähenduses

Nagu käesolevas töös varasemalt viidatud, võib vägivald perekonnas toimuda nii praeguste kui ka endiste partnerite vahel, aga veelgi enam, ka vanema ja lapse, õdede-vendade ja teiste pereliikmete vahel. Olulisel positsioonil on seega lähedane suhe (lähisuhe), mitte ilmtingimata sellise suhte intiimsus selle üldlevinud tähenduses.⁵⁵

ÜRO Lapse õiguste konventsioonis (LÕK) mõistetakse lapse all iga alla 18-aastast inimolendit, kui lapse suhtes kohandatava seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks.⁵⁶ Sarnaselt LÕK-is sätestatule, peab ka Eesti Lastekaitseseadus (LasteKS) lapseks kõiki kuni 18-aastaseid isikuid.⁵⁷

Mõiste „vanem“ määratlus hõlmab käesoleva töö kontekstis kõiki vanemlikku vastutust kandvaid isikuid, kes ei pruugi alati olla lapse bioloogilised vanemad, vaid ka teised vanemliku vastutusega isikud, sealhulgas eestkostjad või määratud seaduslikud esindajad vastavalt Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunistele lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta.⁵⁸ Veelgi enam, lähisuhte alla on hõlmatud ka otsesest eeskostet mitteomavad isikud, kes on lapsohvriga sugulussuhtes või keda laps samastab oma pereliikmega.

Alaealiste vastu suunatud lähisuhtevägivalla analüüs algab harilikult selliste vägivallategude sotsiaal-, poliitilis- ning kultuurilis-ühiskondliku käsitlusega, mille raames jäetakse kõrvale vägivalla suunamine lapse vastu kui subjektiviga ning keskendutakse valdavalt laste vastu suunatud vägivalla normaliseeritusele ja tavapärasusele. Sellisena on tegu sisuliselt nn laste ajaloolise sotsiaalse positsiooni analüüsiga, mis annab informatsiooni üldise raamistiku kohta, milles edasised eeldused arenemiseks on võimalised.⁵⁹

Sellise raamistiku all on enamasti käsitletav riiklikult reglementeeritud (või reglementeerimata) alaealise karistamise lubatavus ja sellise lubatavuse määr. Autori

⁵⁵ *Supra*, lk 10-11.

⁵⁶ ÜRO Lapse õiguste konventsioon, art 1. – RT II 1996, 16, 56.

⁵⁷ Lastekaitseseadus § 3 lg 2 ls 1. – RT I, 12.12.2018, 49.

⁵⁸ Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, lk 46. –

http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/GuidelinesChildFriendlyJustice_ET.pdf (29.04.2019)

⁵⁹ K. D. Bussmann, W. Horn. Family Violence Against Children: A Challenge for Society. De Gruyter 2011, lk 3.

hinnangul on võrdlemisi hirmutav, et käesoleva magistritöö kirjutamise hetkeks on üksnes 53 riiki 195-st (27%) rahvuslikul tasandil täielikult ära keelanud alaealiste laste kehalise karistamise.⁶⁰ See tähendab, et vaatamata sellele, et riigid nagu Rootsi, Soome jt kohaldasid rahvuslikud keelud juba 1960-ndatel,⁶¹ on 73%-is maailma riikides, k.a näiteks Ameerika Ühendriikides, lapse kehaline karistamine lubatud.

„Laste kehalise väärkohtlemise ja füüsilise karistamise traditsioonid Eestis ja mujal ulatuvad kaugele ajalukku ning on seotud väga erinevate kultuuriliste ja stereotüüpsete põhjendustega“, kirjutab kõnealust probleemi ja selle tekkelugu põhjalikult avanud Sisekaitseakadeemia kriminoloogia ja sotsioloogia õppetooli lektor Uno Traat ajakirja Haridus 2008. a väljaandes.⁶² ⁶³ Eesti folkloori tunneb vanasõnu nagu „Mida armsam laps, seda valusam vits“ ja „Noorena vitsa väänatakse“.⁶⁴

ÜRO peaassamblee poolt 20.11.1989. a vastu võetud LÕK⁶⁵ kohustas liikmesriike oma laste õigusi puudutavaid riiklikke regulatsioone mahukalt reorganiseerima ja ümber töötama, garanteerimaks lastele kaitse füüsilise ja vaimse vägivalla eest.⁶⁶ Eesti Vabariik ühines LÕK-iga Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 26.09.1991. a otsuse alusel⁶⁷, ent laste füüsilise karistuse keeld rakendus alles 01.01.2016. a kehtima hakanud lastekaitseseaduse redaktsiooniga, mille § 24 lg 1 sätestab, et lapse hooletusse jätmine, lapse vaimne, emotsionaalne, kehaline ja seksuaalne väärkohtlemine, sealhulgas lapse alavääristamine, hirmutamine ja kehaline karistamine, samuti lapse karistamine mis tahes muul viisil, mis ohustab tema vaimset, emotsionaalset või füüsilist tervist, on keelatud.⁶⁸

LÕK tõi esmakordselt laiemale areenile laste prima huvi mõiste. Konventsioon sätestab, et igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandeasutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid.⁶⁹ Varasemalt oli kõnealust mõistet käsitletud küll mõnes konventsioonis ja deklaratsioonis, sh

⁶⁰ Map of the 53 Countries that Ban the Corporal Punishment of Children. Brilliant Maps, 2018. – <https://brilliantmaps.com/corporal-punishment/> (29.04.2019)

⁶¹ K. D. Bussmann, W. Horn. 2011, lk 4.

⁶² U. Traat. Laste kehaline karistamine ja hälbivus. Haridus 7-8/2008, lk 8. - http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/7_82008/7-11.pdf (15.04.2019)

⁶³ Kõnealuse artikli avaldamise ajaks ei olnud Eesti veel ÜRO lapsekaitse konventsiooniga liitunud, mistõttu on artiklis etteheiteid Eesti regulatsioonile mitmeid.

⁶⁴ Perekonna olemus tänapäeval. Miksike. - <https://miksike.ee/documents/main/referaadid/perekonnaop.htm> (29.04.2019)

⁶⁵ ÜRO Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

⁶⁶ K. D. Bussmann, W. Horn. 2011, lk 4.

⁶⁷ ÜRO Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

⁶⁸ Lastekaitseseadus. – RT I, 12.12.2018, 49.

⁶⁹ ÜRO Lapse õiguste konventsioon art 3 lg 1. – RT II 1996, 16, 56.

nt 1959. a lapse õiguste deklaratsioonis, ent nendes on põhimõtte rakendusala olnud LÕK-iga võrreldes oluliselt kitsam, piirdudes valdavas osas perekonnaasjadega, nt hooldus- ja suhtlusõigust puudutavatel vaidlustel jne. Lapse Õiguste Komitee⁷⁰ on tunnistanud lapse parimate huvide esikohale seadmise põhimõtte üheks neljast LÕK-i üldpõhimõttest, mis omab tähtsust kõigi teiste lapse õiguste tõlgendamisel ja rakendamisel.⁷¹

Oluline on siinkohal mõista, et tegemist ei ole lihtsalt laste huvidega nagu seda käsitleb eestikeelne versioon LÕK-ist, vaid laste parimate huvidega (ingl k *best interests of a child*). Parimate huvide väljaselgitamisel on otsustaja kohustatud kõigepealt välja selgitama kõikvõimalikud erinevad lapse huvid ning seejärel hindama neid kogumis, mis on lapse jaoks konkreetsel juhul kõige parem lahendus.⁷² See on kompleksne kontseptsioon ning tuleb seetõttu välja selgitada juhtumipõhiselt,⁷³ kujutades oma loomult LÕK-is sätestatud õiguste summat.⁷⁴

Lapse parimate huvide kontekstis on võimalik omavahel eristada kahte eraldiseisvat ent asendamatu etappi:

1. lapse parimate huvide hindamine – hindamise puhul tuleb iga juhtumi kontekstis välja tuua elemendid, mis on parimate huvide hindamisel asjakohased, ja anda neile konkreetne sisu. Komitee rõhutab, et asjaolud, mida hinnata, on iga lapse ja laste grupi puhul unikaalsed. Lapse parimate huvide hindamine kujutab endast seega kõigi last või laste gruppi puudutavate elementide kirjeldamist ja tasakaalustamist. Lapse osalemine hindamises on kohustuslik;⁷⁵
2. lapse parimate huvide kindlaksmääramine – parimate huvide kindlaks määramist võib mõista elementide kirjeldamise ja hindamisprotsessi tulemile tugineva parimate huvide määratlemisena.⁷⁶

⁷⁰ LÕK-i järelevalveorgan

⁷¹ A. Aru, K. Paron. Lapse parimad huvid. Juridica 6/2015, lk 375. -

https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2015_6_lapse_parimad_huvid&pdf=1 (23.04.2019)

⁷² A. Aru, K. Paron. Lapse parimad huvid. Juridica 6 2015, lk 375. -

https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2015_6_lapse_parimad_huvid&pdf=1 (23.04.2019)

⁷³ *Ibid*, lk 376.

⁷⁴ *Ibid*, lk 377.

⁷⁵ *Ibid*.

⁷⁶ *Ibid*.

Erialakirjanduses heidetakse muuhulgas kohati ette asjaolu, et tänapäevane kontseptsioon laste parimatest huvidest on rohkem seotud ühiskonna ümberkorraldamisega seotud täiskasvanute õiguste kaitsega, kui et siira muretundega laste heaolu vastu.⁷⁷ Põhimõttega püütakse kompenseerida seda, et lastel on täiskasvanutega võrreldes oluliselt vähem võimalusi mõjutada neid puuduvat poliitikat ja otsuseid. Nagu varasemalt viidatud, võib seda näha täiskasvanute enesekontrolli mehhanismina, mis sunnib austama lapsi kui inimesi, kel on nagu täiskasvanutelgi võõrandamatud inimõigused, mida ei saa nende elu puudutavate otsuste tegemisel tähelepanuta jätta.⁷⁸

Laste parimate huvide kontekstis on oluline mõista, et nende esikohale seadmise põhimõtet ei ole võimalik kasutada kui õigustust, millega lapse õiguste rikkumist põhjendada. See tähendab, et näiteks lapse kehalist karistamist ei ole võimalik tema parimate huvidega õigustada. Teatud otsuste puhul on lapse parimad huvid aga määrava tähtsusega ning seeläbi õiguste hierarhias kõrgeimad.⁷⁹

Oleks aga väär väita, et lapsevanem-laps ja/või eestkostja-laps suhtes toimepandud kehalised väärteod on alati seotud üksnes karistamisega. Ent ilma vastavasisulise raamistiku teadmista ei ole autori hinnangul võimalik töö kontekstis edasi liikuda. Alaealiste vastu toimepandud meelevaldsed seksuaalkuriteod ei ole oma loomult ega tõsiduse määralt otseselt karistamisega võrreldavad, ent omavad ühiseid juuri selle tekkeloo kontekstis. Lastevastane seksuaalne väärkohtlemine võib esineda väga mitmes vormis, sh katsumise, intsesti ja vägistamise kujul. Lisaks eri vormidele, võib see väljenduda väga erinevates kohtades – koolis, hooldusasutuses, kirikus ning ka kodus. Lapsed, olles täiskasvanute võimu ja kontrolli all, on sellistele juhtumitele eriliselt haavatavad ning omavad vajalike kaebuste esitamise mehhanismidele ülimalt piiratud ligipääsu.⁸⁰

⁷⁷ C. Breen. The Standard of the Best Interest of the Child: A Western Tradition in International and Comparative Law. International Studies in Human Rights, volume 72, lk 289.

⁷⁸ A. Aru, K. Paron, lk 377.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Lapse õigusi käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat. Euroopa Põhiõiguse Amet 2015, lk 117. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_et.pdf (29.04.2019)

2.2. Alaealiste vastane seksuaalvägivald Eesti õiguskaitseasutuste menetlusobjektina

Alaealiste vastu suunatud vägivald, olgu toime pandud lähisuhtes või mitte, olles seksuaalse suunitlusega või ilma selleta, on selle käsitlus õiguses läbi aegade olnud pidevas muutuses. Inimkonna esimesed õiguse allikad olid laste õiguste kontekstis võrdlemisi pealiskaudsed, et mitte öelda sisuliselt puudulikud. Üks esimesi seaduskogumikke, Moosese 10 käsku (ka Moosese seadused), sätestasid nende järgijatele kohustuse austada oma ema ja isa. Sätestades lapse kohustused vanema ees, jätab see aga täielikult tahaplaanile vanemate ülalpidamiskohustused lapse ees.⁸¹

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 27 lg 3 sätestab vanemate õiguse ja kohustuse kasvatada oma lapsi ning hoolitseda nende eest.⁸² Selline põhiseaduslik vanemlik põhikohustus teenib eeskätt laste huve, tagades nende õiguse saada oma vanematelt hoolitsust.⁸³ Lisaks põhiseaduses viidatud sätteile laienevad lastele kõik inimõigused, sh õigus elule ja arengule, õigus kaitsele, puutumatusse, haridusele jms.⁸⁴ Siiani viidatud siseriiklikud õigusaktid ja teised laste õigusi sätestavad reeglistikud nagu perekonnaseadus ja lastekaitseadus on tänase kehtiva redaktsiooni kontekstis oluliselt seotud ÜRO Peaassambleel vastu võetud LÕK-iga.

Eesti sai ÜRO liikmeks 17. septembril 1991. a,⁸⁵ mil liitus ka viidatud konventsiooniga. LÕK-i on kirja pandud rahvusvaheliselt tunnustatud laste õigused, mõistes sealjuures last õigussubjekti ja õiguste omajana.⁸⁶ Vanemate kohustusi reguleerivad peamiselt konventsiooni artiklid 5 ja 18. Artiklist 5 tuleneb lapse õiguste realiseerimisel keskse tähendusega “lapse arenevate võimete kontseptsioon“, mis kohustab vanemaid tagama lapsele kohase suunamise ja juhendamise, mis on kooskõlas lapse arenevate võimetega. Vanemad peavad seega kohandama juhendamist vastavalt lapse vanusele – mida vanem ja küpsem on laps, seda suurem on tema võime ise oma elu puudutavaid otsuseid vastu võtta. Näiteks on ÜRO lapse õiguste komitee rõhutanud, et noortel (10–18-aastastel) on õigus saada konfidentsiaalselt meditsiinilist nõustamist ja abi ilma vanema nõusolekuta.⁸⁷ Sedasama lapse arenevate võimete

⁸¹ M. D. A. Freeman. Children’s Rights: Volume I. 2004, lk xi.

⁸² Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

⁸³ Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 27, 2017.

⁸⁴ Laste ja noorte õigused ja kohustused. Eesti Vabariigi Õiguskantsler. – <https://www.oiguskantsler.ee/et/laste-ja-noorte-%C3%B5igused-ja-kohustused> (29.04.2019)

⁸⁵ Eesti ÜROs. Välisministeerium. - <https://vm.ee/et/eesti-uros> (29.04.2019)

⁸⁶ Laste ja noorte õigused ja kohustused. Eesti Vabariigi Õiguskantsler. - <https://www.oiguskantsler.ee/et/laste-ja-noorte-%C3%B5igused-ja-kohustused> (29.04.2019)

⁸⁷ Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 27, 2017.

põhimõtet on implementeeritud ka Eesti perekonnaseaduse §-i 116 lg-sse 3, sätestades vanemate kohustuse last hooldades ja kasvatades arvestada asjaoluga, et lapse võime ja vajadus iseseisvalt ning vastutusvõimeliselt tegutseda suureneb.⁸⁸ Artikli 18 järgi peavad lapse parimad huvid olema vanemate tähelepanu keskpunktis – see rõhutab vajadust tunnustada põhimõtet, et mõlemad vanemad vastutavad ühiselt lapse üleskasvatamise ja arendamise eest. Vanematel või teatud juhtudel seaduslikel hooldajatel lasub esmane vastutus lapse üleskasvatamise ja arendamise eest.⁸⁹

Lisaks varasemalt käsitletud liikmelisusele ÜRO-s, on Eesti alates 2004. a kevadest Euroopa Liidu (EL) liige, sidudes meid tihedalt EL-i õiguse ja institutsioonidega. EL-i põhiõiguste harta⁹⁰ sätestab laste õiguste kontekstis asjakohastena mh järgmised õigused:

- õigus inimväärikusele (artikkel 1);
- piinamise ning ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise keeld (artikkel 4);
- õigus vabadusele ja turvalisusele (artikkel 6);
- õigus era- ja perekonnaelu austamisele (artikkel 7);
- õigus isikuandmete kaitsele (artikkel 8);
- diskrimineerimiskeeld (artikkel 21);
- lapse õigused (artikkel 24);
- õigus tõhusale õiguskaitsevahendile (artikkel 47).⁹¹

Lisaks EL-i põhiõiguste hartast tulenevatele õigustele ja kohustustele on Eestile otsekohalduvad ka EL-i direktiivid. Laste õiguste kontekstis väärivad märkimist eeskätt direktiiv 2011/93/EL⁹², mis küll suuresti konkretiseerib Lanzarote konventsiooni⁹³ käsitusviisi, ent evib siiski liikmesriikides minimaalsete kriminaalkaristuste ühtlustamise eesmärki mitmesuguste lapse seksuaalse kuritarvitamisega seotud süütegude eest. Vastavalt selle direktiivi artiklile 3 peavad liikmesriigid rakendama kriminaalõiguse meetmeid, et

⁸⁸ Perekonnaseadus. – RT I, 09.05.2017, 29.

⁸⁹ Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 27, 2017.

⁹⁰ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (29.04.2019)

⁹¹ Lapsesõbralik õigusemõistmine. Lastekaitse Liit 2019. - <https://www.lastekaitseliit.ee/lapsesõbralik-õigusemõistmine/> (29.04.2019)

⁹² Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0093> (29.04.2019)

⁹³ Laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitlev Euroopa Nõukogu konventsioon. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/lanzaroteconvention_est.pdf (29.04.2019)

tagada karistamine eri seksuaalse kuritarvitamise vormide eest, sh seksuaaltegevuse või seksuaalse väärkohtlemise näitamine ja osalemine lastega seksuaaltegevuses. Direktiiv näeb ette raskemad karistused, kui lastes usaldust ärritanud isikud panevad sellise teo toime eriti haavatavate laste suhtes ja/või sündi kasutades. Lisaks peavad liikmesriigid tagama, et lapse väärkohtlemise kahtluse korral esitatakse automaatselt süüdistus ning seksuaalses väärkohtlemises süüdi mõistetud isikute puhul tõkestatakse igasugune kutsetegevus, mis eeldab otseseid ja korrapäraseid kontakte lastega. Direktiiv sisaldab ka sätteid lapsesõbralike menetluste kohta ning sellega tagatakse lapsohvrite kaitse kohtutes.⁹⁴

Siseriiklikul tasandil reguleerib alaealiste vastast seksuaalvägivalda ja sellega seotud juhtumeid, tegusid ning nende menetlemist eeskätt karistusseadustik⁹⁵, mille kohaselt on asjassepuutuvad 1. astme süüteod:

- KarS § 141 lg 2 p 1:
„Inimese tahte vastaselt temaga suguuhtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest vägivaldaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega. Sama teo eest, kui see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, karistatakse kuue- kuni viieteistaastase vangistusega.“
- KarS § 143 lg 1:
„Inimese tahte vastaselt temaga suguuhtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 141 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega.“
- KarS § 143² lg 1:
„Täisealise isiku poolt noorema kui kaheksateistaastase isikuga suguuhtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest või kuritarvitades saavutatud mõjuvõimu või usaldust, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 141 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline

⁹⁴ Lapse õigusi käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat. Euroopa Põhiõiguse Amet 2015, lk 17-18. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_et.pdf (29.04.2019)

⁹⁵ Karistusseadustik. – RT I, 13.03.2019, 77.

vastupanu osutama või toimumust aru saama, karistatakse kahe- kuni kaheksa-aastase vangistusega.“

- KarS § 144 lg 1:

„Vanema, vanema õigustega isiku või vanavanema poolt lapse või lapselapsega suguuhtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest karistatakse kahe- kuni kaheksa-aastase vangistusega.“

- KarS § 145 lg 1:

„Täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isikuga suguuhtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest karistatakse kuni viieaastase vangistusega.“

- KarS § 145¹ lg 1 ja 2:

„Alla kaheksateistaastase isikuga rahalise tasu või mis tahes muu hüve eest suguuhtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest – karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega. Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud teo eest, kui see on toime pandud noorema kui neljateistaastase isiku suhtes, karistatakse kuni viieaastase vangistusega.“

- KarS § 147:

„Noorem kui kümneaastane isik loetakse käesolevas jaos sätestatud süütegude mõttes arusaamisvõimetuks.“

- KarS § 175¹ lg 1:

„Lapspornole teadvalt juurdepääsu taotlemise eest või noorema kui kaheksateistaastase isiku osalusel toimuva pornograafilise etteaste teadliku jälgimise või noorema kui neljateistaastase isiku osalusel toimuva pornograafilise või erootilise etteaste teadliku jälgimise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni kaheaastase vangistusega.“

- KarS § 178 lg 1:

„Nooremat kui kaheksateistaastast isikut pornograafilises või nooremat kui neljateistaastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamise, omandamise või

hoidmise, teisele isikule üleandmise, näitamise või muul viisil kättesaadavaks tegemise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.“

- KarS § 178¹ lg 1:

„Nooremale kui kaheksateistaastasele isikule, kes ei olnud võimeline toimunust aru saama, või nooremale kui neljateistaastasele isikule kohtumissetpaneku tegemise või temaga kohtumiskokkuleppe sõlmimise eest ning kohtumist ettevalmistava teo tegemise eest, kui kohtumise eesmärk on panna nimetatud isiku suhtes toime käesoleva seadustiku §-s 133, 133¹, 141–145¹, 175, 175¹, 178 või 179 sätestatud seksuaalse iseloomuga süütegu, karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.“

- KarS § 179 lg 1:

„Nooremale kui neljateistaastasele isikule pornograafilise teose või selle reproduktsiooni üleandmise, näitamise või muul viisil teadvalt kättesaadavaks tegemise või sellisele isikule seksuaalse kuritarvitamise näitamise või sellise isiku nähes suguuhtesse astumise või muul viisil teadvalt tema seksuaalse ahvatlemise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.“

Alaealise isiku seksuaalne väärkohtlemine on seega võimu, seksuaalsete või muude vajaduste rahuldamise eesmärgil toime pandud seksuaalse sisuga kontaktne või mittekontaktne tegevus täiskasvanu või teise lapse poolt, kes vanuse või arengutaseme tõttu on lapsega vastutus-, usaldus- või võimuhetes. See on lapse kaasamine seksuaalsesse tegevusse, mille sisust ta ei saa täielikult aru, millele ta ei ole võimeline andma adekvaatset nõusolekut ning mis astub üle seadustest või ühiskonna sotsiaalsetest normidest.⁹⁶

Empiirilistele uuringutele tuginedes võib üldistatult esile tuua viis peamist põhjust, miks teatud isikud lapsi seksuaalselt väärkohtlevad:

1. varasemad seksuaalkogemused on tinginud selle, et täiskasvanuna tekitavad lapsed neis seksuaalset erutust;
2. võimetus saada sotsiaalset ja seksuaalset rahuldust suhetest täiskasvanuga;

⁹⁶ Mis on laste seksuaalne väärkohtlemine? Kriminaalpoliitika.ee. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/laste-seksuaalne-vaarkohtlemine/mis-laste-seksuaalne-vaarkohtlemine> (23.04.2019)

3. alkoholi peetakse väärkohtlemist soodustavaks teguriks; see võib olla nn tõukeks, miks isik reaalset seksuaalkuriteo toime paneb, samas võib tõukeks olla ka oma impulsside madal kontroll, tugev stress;
4. nad on emotsionaalselt ebaküpsed ning neil on lapsepärased emotsionaalsed vajadused, mistõttu tunnevad soovi olla seotud lastega;
5. nad on olnud ise lapsepõlves seksuaalse väärkohtlemise ohvriks.⁹⁷

Kõik viidatu on tihedalt seotud laste parimate huvide esikohale seadmise põhimõttega,⁹⁸ mis laste seksuaalse väärkohtlemise tingimustes on ilmselgelt kahjustatud. Laste parimate huvide näol on tegemist kolmetasandilise kontseptsiooniga, mille puhul on omavahel eristatavad:

1. Materiaalõiguslik tasand – hõlmab lapse õigust sellele, et tema parimaid huvisid hinnataks ja need esikohale seataks, kui arutluse all oleva küsimuse otsustamiseks kaalutakse eri huvisid; samuti garantiid, et seda õigust rakendatakse nii last, identifitseeritud või identifitseerimata laste gruppi või lapsi üldiselt puudutavate otsuste tegemisel;⁹⁹
2. Õiguse tõlgendamise aluspõhimõte – kui õigusnormi võib tõlgendada mitmeti, tuleb valida tõlgendus, mis teenib kõige paremini lapse parimaid huve. Õigused, mis on pandud kirja LÕK-is ja selle lisaprotokollides, annavad tõlgendamiseks vajaliku raamistiku;¹⁰⁰
3. Menetlusreegel – kui tuleb teha otsus, mis puudutab konkreetset last, kindlat lastegrupi või lapsi üldiselt, peab otsustusmenetlus sisaldama hinnangut selle otsuse võimaliku mõju (positiivse või negatiivse) kohta asjasse puutuvale lapsele või puutuvatele lastele. Lapse parimate huvide hindamine ja kindlaksmääramine nõuab menetluslikke garantiisid. Veelgi enam, otsuse põhjenduses peab olema välja toodud, et lapse õigust on otseselt arvesse võetud. Eelnevat silmas pidades peavad osalisriigid selgitama, kuidas on otsuses nimetatud õigust arvestatud, st mida on käsitatud lapse parimates

⁹⁷ Laste seksuaalse väärkohtlemise põhjused. Kriminaalpoliitika.ee. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/laste-seksuaalne-vaarkohtlemine/laste-seksuaalse-vaarkohtlemise-pohjused> (23.04.2019)

⁹⁸ *Supra*, lk 20-21.

⁹⁹ A. Aru, K. Paron, lk 380.

¹⁰⁰ *Ibid.*

huvides olevana, mis kriteeriumitel otsus põhineb ja kuidas on lapse huve kaalutud teiste asjaolude suhtes, olgu need laiemad poliitikaküsimused või üksik juhtumid.¹⁰¹

Alates 2017. a 2. jaanuarist on Eesti Sotsiaalkindlustusameti poolt pakutava teenusena võimalik kasutada lastemajasid. Lastemaja on lapsesõbralik ja erialadevaheline teenus, mida pakutakse seksuaalselt väärkoheldud või selle kahtlusega laste abistamiseks. Lastemajateenuse osutamise ja lapse heaolu nimel töötavad üheskoos erinevad spetsialistid nagu lastekaitsetöötaja, politsei, prokurör, psühholoog jpt. Teenust osutav meeskond hindab lapse tervislikku ja sotsiaalset olukorda ning edasist abivajadust, viib läbi juhtumi lahendamiseks vajalikud uurimistoimingud ning pakub lapsele vajaminevat abi ja tuge.¹⁰² Nn *Barnahus*-mudelit on Islandil kasutatud töös väärkoheldud lastega juba aastast 1998. Viidatud mudel on olnud suureks eeskujuks paljude erinevate riikide lastemaja institutsioonile – Rootsi, Norra, Taani, Leedu, Horvaatia jt. Eesti versioon lastemajast on sündinud sotsiaalministeeriumi ja Sotsiaalkindlustusameti koostöös teiste riikidega Läänemeremaade Nõukogu juhitud PROMISE projekti raames.¹⁰³

Eestis on Lastemaja teenuse katseprojekti partneriteks Politsei- ja Piirivalveameti Põhja ja Lõuna prefektuur, Põhja ja Lõuna ringkonnaprokuratuur, Eesti Kohtuekspertiisi Instituut, SA Tallinna Lastehaigla Laste Vaimse Tervise Keskus, Tartu Seksuaaltervise Kliinik, Tartu Laste Tugikeskus ja kohalikud omavalitsused. Teenust pakub Sotsiaalkindlustusamet, teenuse arendamist toetavad Eesti sotsiaalministeerium, justiitsministeerium ja siseministeerium.¹⁰⁴

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Lastemaja. Sotsiaalkindlustusamet. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-pered/lastekaitse/lastemaja> (29.04.2019)

¹⁰³ A. Frank-Viron, A. Lind-Liiberg. Seksuaalselt väärkoheldud laste paremaks abistamiseks avatakse Lastemajad, lk 1. – <https://www.tai.ee/images/Lastemaja.pdf> (29.04.2019)

¹⁰⁴ *Ibid.*

3. Alaealiste vastaste seksuaalvägivalla juhtumite menetlemise iseärasused

3.1. Alaealine isik kohtumenetluses

Üks esimestest olulisust omavatest põhiteadmistest, mida õigusteaduse omandamise raames õpitakse, on teadmine sellest, mis on õiguse objektiks ning kes on õiguse subjektiks kui subjektiivsete õiguste ja juriidiliste kohustuste kandjad. Nendeks on isikud, kes osalevad õiguslikus elus.¹⁰⁵ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS)¹⁰⁶ 2. osa 1. peatüki ja 2. peatüki järgi on õiguse subjektideks füüsilised isikud ja juriidilised isikud. Füüsiliste isikute kui inimeste kontekstis on võimalik õiguse subjekte aga eristada näiteks teovõime ulatuse järgi. Nimelt sätestab TsÜS § 8 lg 2, et täielik teovõime on 18-aastaseks saanud, s.o täisealisel, isikul. Alla 18-aastaselt, s.o alaealisel, isikul, ja isikul, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kehtvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida, on piiratud teovõime. Teovõime piiratus toob endaga kaasa ka hulgaliselt menetluslikke erisusi, millega õigusmaastikul arvestada tuleb. TsÜS § 8 lg 2 tähenduses on vaimuhaigete või psüühikahäireid põdevate inimeste, ja alaealiste näol tegemist nn kõrgendatud riskifaktoriga isikute ringiga.

TsÜS § 10 kohaselt on piiratud teovõimega isiku poolt seadusliku esindaja eelneva nõusolekuta tehtud ühepoolne tehing tühine. TsÜS § 31 lg 7 kohaselt võib juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi liikmeks olla üksnes teovõimeline füüsiline isik. Piiratud teovõime olulisus väljendub seega mitmes erinevas valdkonnas – näiteks ei saa piiratud teovõimega isik teha tehinguid ega tegeleda ettevõtlusega omakäeliselt. Nimetatud piirangud on aastaid eksisteerinud mitte karistusena sellistele inimestele, vaid nende kaitseks. Vaatamata selliste piirangute olemasolule leidub ka nn vastupidiseid erandeid – TsÜS § 9 lg 1 kohaselt võib kohus vähemalt 15-aastase alaealise piiratud teovõimet laiendada, kui see on alaealise huvides ja alaealise arengutase seda võimaldab. Sel juhul otsustab kohus, milliseid tehinguid võib alaealine teha iseseisvalt. Seega on õiguskorra regulatsiooni silmas pidades võimalik pakkuda ka alaealisele isikule võimalust iseseisvalt tehinguid teha. On aga eraldiseisev küsimus sellest, kas seda laadi erandid eksisteerivad ka alaealist puudutava protsessiõiguse kontekstis.

¹⁰⁵ R. Narits. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn 2004, lk 124.

¹⁰⁶ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 30.01.2018, 6.

Inimese elutee esimesed aastad on tema arengu kontekstis täiesti hindamatu väärtusega. Lapse ellujäämine tulevikus võib tihti olla otseses sõltuvuses vanemlikust hoolitsusest ja inimlikust soojusest. Sellist hinnalist arengutoetust saanud lapses areneb püsiv sisemine õnnelikkus, mida ei ohusta oluliselt ka ülejäänud elus ette sattuvad takistused ning raskused.¹⁰⁷ Vanemliku hooldusõiguse pakkumine oma lapsele ei ole mitte üksnes hooldaja privileeg vaid tema põhiseaduslik kohustus. Nagu Ameerika päritolu keskkonnakaitsja David Brower on kord öelnud: „Me ei päri oma maad enda esivanematelt, me üksnes laename seda oma lastelt“.¹⁰⁸

Perekonnaseaduse (PKS)¹⁰⁹ § 123 lg 1 sätestab, et kohus juhindub menetluses, mis puudutab lapse huve, eelkõige just lapse huvidest. Kuigi viidatud säte reguleerib eelkõige kohtu kohustusi nendes menetlustes, mis on ette nähtud perekonnaseaduse 10. peatükis, laieneb sama põhimõtte ka teistele kohtuvaidlustele, kus küsimuse all on lapse õigused ja huvid.¹¹⁰

Alaealiste menetlusliku kohtlemise aluseks on järgmised rahvusvahelised õiguse allikad:

1. ÜRO Lapse õiguste konventsioon¹¹¹;
2. ÜRO standardsed miinimumreeglid alaealiste õigusemõistmise haldamiseks (nn Pekingi reeglid)¹¹²;
3. Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta¹¹³;
4. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK¹¹⁴;
5. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/800, 11. mai 2016, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatise¹¹⁵;
6. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK)¹¹⁶;

¹⁰⁷ P. Murrik. Kiindumussuhte tähtsus lapse arengus. Perekeskus Sina ja Mina, 01.06.2012. - http://www.sinamina.ee/ee/uudiskiri/artikkel-kiindumussuhte-olulisusest/?c_tpl=1114 (23.04.2019)

¹⁰⁸ D. Brower (01.06.1912-05.10.2000) tsitaat originaalkeeles: „*We don't inherit the earth from our ancestors, we borrow it from our children.*“

¹⁰⁹ Perekonnaseadus. – RT I, 09.05.2017, 29.

¹¹⁰ RKTko 3-2-1-18-13, p 17.

¹¹¹ ÜRO Lapse õiguste konventsioon. - RT II 1996, 16, 56.

¹¹² Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee miinimõuded alaealistega seotud asjade menetlemisele (Pekingi reeglid). – <https://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> (29.04.2019)

¹¹³ Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta. – http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/GuidelinesChildFriendlyJustice_ET.pdf (29.04.2019)

¹¹⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0093> (29.04.2019)

¹¹⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/800, 11. mai 2016, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatise. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0800> (29.04.2019)

Laste huvid on õigussüsteemiga kokkupuutel ääretult haavatavad ning sellised kokkupuuted võivad pahatihti leida aset väga erinevates vormides – ohvri, kannatanu, tunnistaja ja/või süüdistatava rollis.¹¹⁷ Võimalikud probleemkohad, mis viidatud positsioonide ja alaealise isiku isiksusega kaasa võivad tulla, on paratamatult suurearvulised. Sellest tingitult on otsustatud paljudes protsessiõigust reguleerivates õigusaktides kohaldada alaealiste suhtes erandeid.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS)¹¹⁸ § 202 lg 2 kohaselt ei ole tsiviilkohtumenetlusteovõimet piiratud teovõimega isikul, välja arvatud, kui täisealise isiku teovõime piiratus ei puuduta tsiviilmenetlusõiguste teostamist ja tsiviilmenetluskohustuste täitmist. Vähemalt viieteistaastane alaealine võib menetluses osaleda kõrvuti seadusliku esindajaga. Sama seadustiku § 261 lg 1 sätestab, et alla neljateistaastane tunnistaja kuulatakse vajaduse korral üle lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, psühholoogi, vanema või eestkostja juuresolekul, kes samuti võib kohtu nõusolekul tunnistajat küsitleda. Vanema kui neljateistaastase alaealise ülekuulamisele võib kohus kaasata lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi. Sama sätte lg 2 kohaselt võib vajaduse korral kohus alla neljateistaastase tunnistaja pärast tema ülekuulamist kohtusaalist eemaldada.

Alaealiste isikute huvide kaitseks on reguleeritud TsMS § 551 lg 2 selliselt, et enne alaealist puudutava esialgse õiguskaitse rakendamist peab kohus küsima tema elukohajärgse valla- või linnavalitsuse arvamust, välja arvatud juhul, kui sellest tingitud viivitus kahjustaks ilmselt alaealise huvisid. Kui abinõu kohaldati valla- või linnavalitsuse seisukohta küsimata, tuleb seisukoht küsida esimesel võimalusel. Lisaks on TsMS § 37 lg 2 alusel kohtul võimalik alaealisel keelata tema viibimist asja avalikul arutamisel tema huvide kaitseks. Samuti võib kohus TsMS § 38 lg 1 p 5 alusel kuulutada menetluse või osa menetlusest omal algatusel või menetlusosalise taotlusel kinniseks, kui see on ilmselt vajalik alaealise isiku huvides, eelkõige ülekuulamiseks.

Keskendudes täpsemalt kriminaalmenetlusele, on oluline mõista, et kuivõrd kuriteos osalenud (toimepanija, kannatanu või mõnes muus rollis osa võtnud) alaealise isiku puhul on esmane eesmärk ennetada sarnaseid juhtumeid tulevikus ning tagada selle lapse heaolu ning areng,

¹¹⁶ Euroopa Inimõiguste Konventsioon. – https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_EST.pdf (29.04.2019)

¹¹⁷ L. Mumm. Alaealise ülekuulamise erisused kriminaalmenetluses. Magistratöö. Tallinna Tehnikaülikool 2019, lk 8. – <https://digi.lib.ttu.ee/i/?11532> (29.04.2019)

¹¹⁸ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2019, 22.

lähtub alaealise suhtes rakendatavate meetmete valik nii menetluse vältel kui ka selle järel eeskätt just alaealise isikust ja sedavõrd vähem teost. Sealjuures on tähtis kontrollida rakendatavate meetmete vastavust isiku eale ja arengutasemele, mis peavad põhinema menetleja ja alaealise positiivsel kontaktil.¹¹⁹

Laste isikut, füüsilist ja vaimset võimekust silmas pidades on ilmselt võrdlemisi loogiline, et laste positsioon kohtumenetluses on üldjuhul seotud kannatanu ja/või tunnistaja rolliga, ning märgatavalt harvem süüdistatava rolliga. Veelgi enam, laste ülekuulamine seondub enamasti kuritegudega, millel on vägivaldne iseloom – tapmised, kehavigastuste tekitamised ning vägistamised. Väga harva on alaealised isikud tunnistajateks näiteks varavastastes kuritegudes.¹²⁰ Selline asjaolu tõstatab aga tahtmatult päevakorda küsimuse ütluste andmisest kohtus ning nende usaldusvärsusest.

Ütlus selle mõiste üldisemas tähenduses on edastatud ja nõuetekohaselt fikseeritud teave isiku poolt tajutud tõendamiseseme asjaolude kohta. Selle kaudu on võimalik anda edasi väga erinevat informatsiooni, mille filtreerimine ja kohtukõlblikkuse analüüs lasub menetleja pädevuses. Kriminaalmenetluse seadustik (KrMS)¹²¹ sätestab kannatanu, tunnistaja ja süüdistatava isiku ülekuulamise osas teatud erisused. Ülekuulamise eesmärgiks on eeskätt vajamineva tõendusteabe kogumine ja kahtlustatavat õigustavate asjaolude välja selgitamine.¹²²

Paljude vägivaldajuhtumite puhul on tunnistajate ülekuulamine hindamatu väärtusega, kuivõrd kuriteod nagu vägistamised ja lähisuhtevägivalla juhtumid leiavad aset koduseinte vahel, mitte avalikes kohtades turvakaamerate vaateväljas. Sellistel puhkudel otsustab kohus isiku süükküsimuse tõendite põhjal, mida kaitsja või süüdistaja on kohtule esitanud ja mida kohus on vahetult uurinud.¹²³ Ülekuulamine ise on seega vaadeldav sisuliselt tõendusteabe kogumisele suunatud tegevusena, kus tõendusteave ei kujuta endast üksnes informatsiooni, vaid omab menetluse kontekstis asjakohast sisu ning on sealjuures ühtlasi vaadeldav tõendina. See omakorda eeldab lisaks ka vastavate vorminõuete järgimist.¹²⁴

¹¹⁹ Kuriteo toime pannud alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Alaealistele spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe. Narva-Jõesuu 2018, lk 1. – <https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Kuriteo%20toime%20pannud%20alaealiste%20erikohtlemine%20kriminaalmenetluses.pdf> (29.04.2019)

¹²⁰ L. Mumm, lk 11.

¹²¹ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 13.03.2019, 7.

¹²² L. Mumm, lk 11.

¹²³ M. Sillaots. Kohtulik uurimine ja tõendamisvõimalused kriminaalmenetluses. *Juridica VIII/2012*, lk 625-633.

¹²⁴ L. Mumm, lk 13.

Alaealistega seotud kriminaalajade puhul peab kohtueelne menetlus olema võimalikult kiire ning säästma alaealist mistahes võimalikust stigmatatsioonist. Järelikult püüavad menetlusasutused hoida kokkupuuteid alaealistega minimaalsetena, vältides sealjuures võimaluse korral korduvülekuulamist. Ülekuulamised viiakse läbi alaealise isiku ea- ning arengukohasel viisil, andes sealjuures lapsele võimalusele olla ära kuulatud ning informeeritud. Lapsel on muuhulgas õigus sellele, et teda saadab ülekuulamisel tema seaduslik esindaja. Vajadusel kaasatakse menetlustoimingutesse spetsialiste.¹²⁵

Eesti menetlusõiguse kontekstis sätestavad kriminaalajade lõpetamise valdavalt samad sätted, mis täisealiste kohta. 2017. a esimese kümne kuu jooksul lõpetati kriminaalmenetlus vähemalt 323 alaealise suhtes. 35% lõpetatud juhtumitest (s.o 114 isikut) olid menetluses Põhja Ringkonnaprokuratuuris, 25% (s.o 82 isikut) Viru Ringkonnaprokuratuuris, 20% (s.o 64 isikut) nii Lõuna kui ka Lääne Ringkonnaprokuratuuris.¹²⁶

Viidatud menetluste lõpetamise alusteks oli enimlevinud variandiks KrMS § 201, s.o alaealiste komisjoni suunamine. Seda kasutati ühtekokku 55% alaealiste suhtes. Selle enimlevinud alternatiiviks oli menetluse lõpetamine KrMS § 202 lg 7 alusel, s.o olukorras, kus kriminaalmenetluse esemeks on teise astme kuritegu, mille eest KarS eriosa ei näe karistusena ette vangistuse alammäära või näeb karistusena ette ainult rahalise karistuse ja selles kahtlustatava või süüdistatava isiku süü ei ole suur ning on heastanud või asunud heastama kuriteoga tekitatud kahju. KrMS § 202 lg 7 kui lõpetamise alust kasutati ühtekokku 33% juhtudest. 6% menetlustest lõpetati KrMS § 203 lg 6 järgi, s.o olukorras, kus kriminaalmenetluse esemeks on teise astme kuritegu, mille eest KarS eriosa ei näe karistusena ette vangistuse alammäära või näeb karistusena ette ainult rahalise karistuse ja selle kuriteo eest mõistetav karistus oleks tühine või selle kuriteo eest karistuse mõistmist ei ole oodata mõistiku aja jooksul, s.o karistuse ebaotstarbekuse puhul. Kõige vähem (ühtekokku 5% juhtudest) lõpetati menetlus KrMS § 203¹ lg 6 alusel, s.o lepitusmenetluse läbi.¹²⁷ Alaealiste suhtes kriminaalmenetluse lõpetamise alused ringkondade lõikes nähtuvad jooniselt 1.

¹²⁵ Kuriteo toime pannud alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Alaealistele spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe. Narva-Jõesuu 2018, lk 1. –

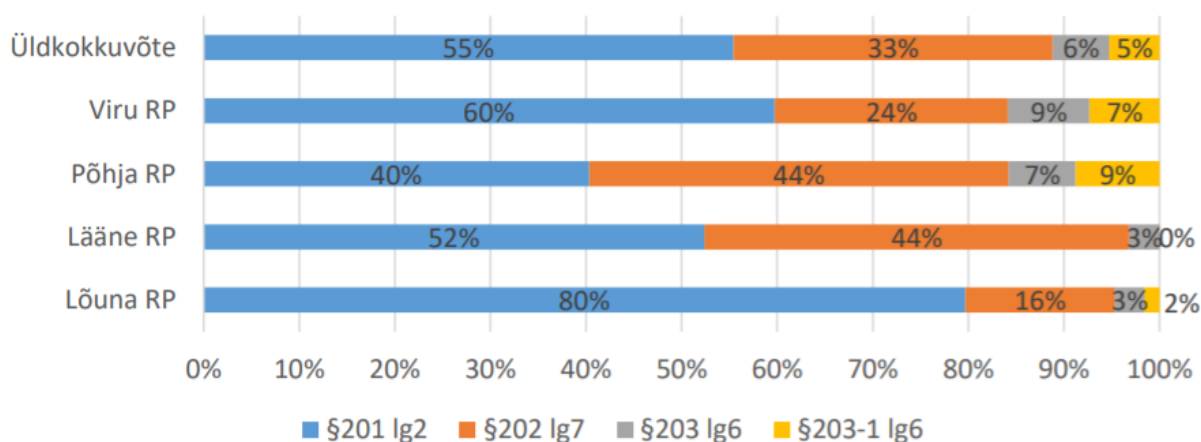
<https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Kuriteo%20toime%20pannud%20alaealiste%20erikohtlemine%20kriminaalmenetluses.pdf> (29.04.2019)

¹²⁶ A. Ülviste, J. Salla. Alaealiste menetlusosaliste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Riigiprokuratuuri analüüs 2017, lk 5. –

<https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Alaealiste%20menetlusosaliste%20erikohtlemine%20kriminaalmenetluses.pdf> (28.04.2019).

¹²⁷ *Ibid.*

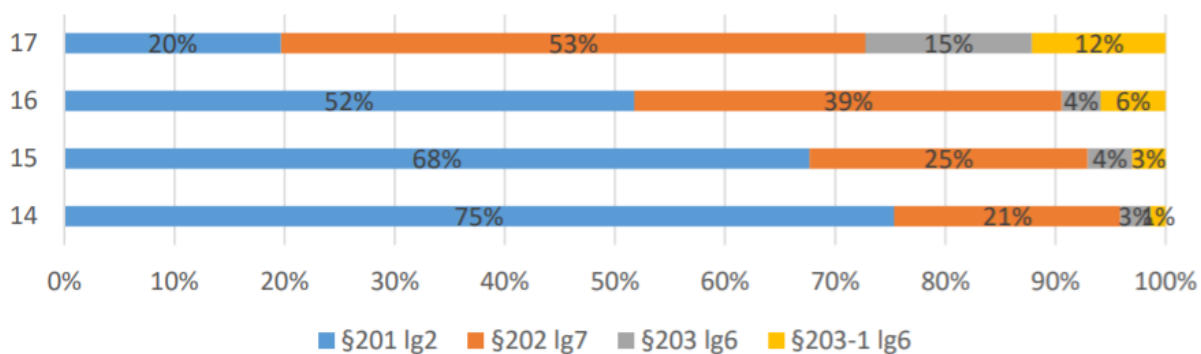
Joonis 1. Alaealiste suhtes kriminaalmenetluse lõpetamise alused ringkondade lõikes 2017. a esimese 10 kuu jooksul

Allikas: A. Ülviste, J. Salla. Alaealiste menetlusosaliste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Riigiprokuratuuri analüüs 2017, lk 5.

Lisaks lõpetamise alusele on oluline silmas pidada ja arvesse võtta ka konkreetses menetluses oleva alaealise isiku vanust, kelle suhtes menetlus lõpetatakse. Sama perioodi puhul, s.o 2017. a esimese 10 kuu jooksul lõpetati KrMS § 201 lg 2 alusel menetlus kokku 75%-il 14-aastaste, 68%-il 15-aastaste, 52%-il 16-aastaste ning 20%-il 17-aastaste suhtes. Kõrvutades seega isiku vanust ning lõpetamise alust, on võimalik järeldada, et kooskõla kehtiva alaealiste erikohtlemise juhiseiga on nooremate isikute puhul eelistatud alaealiste komisjoni saatmist ning vanemate puhul muid lõpetamise aluseid.¹²⁸ Kokkuvõtte alaealiste kriminaalmenetluse lõpetamise vanuse ja lõpetamise aluse kohta on kujutatud joonisel 2.

Joonis 2. Alaealiste suhtes kriminaalmenetluse lõpetamised vanuse ja lõpetamise aluse lõikes 2017. a esimese 10 kuu jooksul

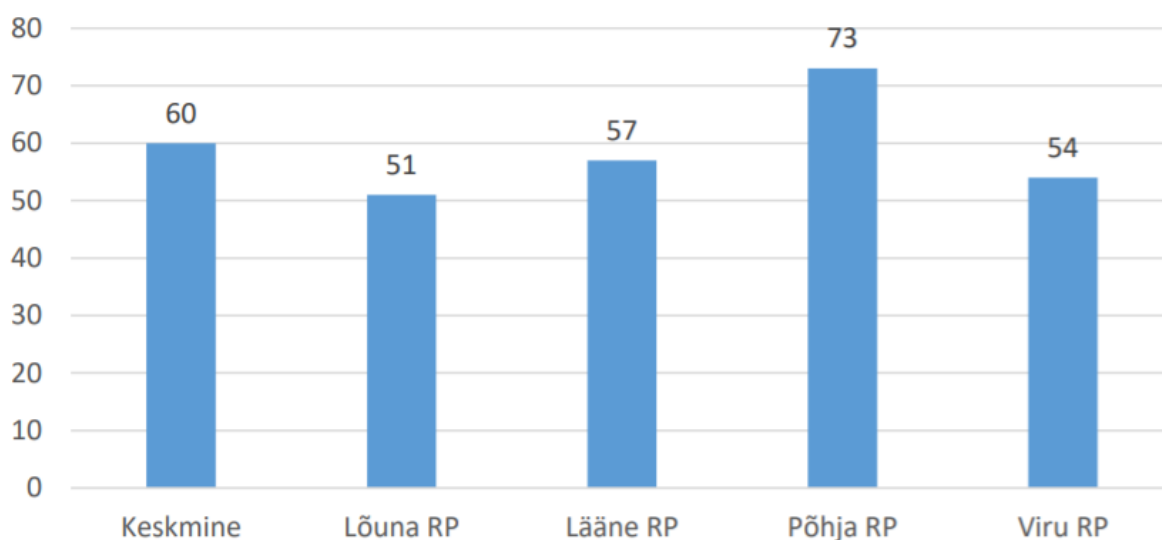

Allikas: A. Ülviste, J. Salla. Alaealiste menetlusosaliste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Riigiprokuratuuri analüüs 2017, lk 7.

¹²⁸ Ibid, lk 6.

Sama perioodi näitel oli lõpetatud menetlustes keskmine menetluspikkus (menetlusele kestnud ajaperiood) ülekuulamisest menetluse lõpetamiseni 60 päeva ja 2 kuud. Keskmisest kõrgem oli 2017. a esimese 10 kuu jooksul menetluspikkus Põhja Ringkonnaprokuratuuris ning kõige madalam Lõuna Ringkonnaprokuratuuris.¹²⁹ Kokkuvõtte kohtueelse menetluse keskmistest pikkustest päevades on kujutatud joonisel 3.

Joonis 3. Alaealiste suhtes algatatud kriminaalmenetluste keskmised pikkused päevades 2017. a esimese 10 kuu jooksul

Allikas: A. Ülviste, J. Salla. Alaealiste menetlusosaliste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Riigiprokuratuuri analüüs 2017, lk 7.

3.2. Alaealiste vastase seksuaalvägivalla menetlemisest Eestis

Nagu käesoleva töö autor on varasemalt käsitlenud¹³⁰, pakub Eesti Sotsiaalkindlustusamet seksuaalselt väärkoheldud lastele Lastemaja teenust. Lastemajade puhul on lapse seksuaalse väärkohtlemise kahtluse korral juhtumi juhtumikorraldajaks kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja või sotsiaaltöötaja, kes kõigepealt on kohustatud teavitama hädaohus lapsest politseid. Isegi olukorras, kus politseil ei ole kriminaalmenetluse alustamiseks piisavalt tõendeid või on sunnitud menetluse tõendite puudumisel lõpetama, on vastaval lastekaitsetöötajal võimalik taotleda Lastemaja teenust. Samasisuline Lastemaja poole pöördumise õigus laieneb ka lastekaitsetöötajatele, kui viimased kahtlustavad lapse eakohatu

¹²⁹ *Ibid*, lk 7.

¹³⁰ *Supra*, lk 28.

seksuaalkäitumise tõttu lapse seksuaalse väärkohtlemise potentsiaalset olemasolu või omavad muud infot võimaliku väärkohtlemise kohta, mis pole seni tõendatud.¹³¹

Lastemaja teenuse saamiseks tuleb lastekaitsetöötajal saata sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistri (STAR) kaudu taotlus ning helistada piirkondlikku¹³² Lastemajja, et kokku leppida aeg lapse eelintervjueerimiseks.¹³³ STAR on riigi keskne andmekogu/infosüsteem, mis on asutatud juhtumikorralduse põhimõttel läbiviidava sotsiaaltöö korraldamiseks. Selle peamine eesmärk on arendada välja elektroonne töökeskkond, mis aitaks sotsiaaltöötajatel oma tööd paremini korraldada.¹³⁴ Lastemajas viiakse läbi fikseeritud struktuuriga eelintervjuu, kus last julgustatakse turvalises keskkonnas teda otseselt suunamata juhtunust rääkima. Eelintervjuu salvestatakse. Juhul kui laps tunnistab oma väärkohtlemist, alustab politsei kriminaalmenetlust.¹³⁵

Nagu varasemalt käesolevas töös viidatud¹³⁶, sätestab KarS hulgaliselt sätteid, mis käsitlevad alaealise isiku õiguste rikkumist seksuaalväärkohtlemise kontekstis, mh nt § 141 lg 2 p 1, § 143 lg 1, § 143² lg 1, § 144 lg 1, § 145 lg 1, §145¹ lg 1 ja 2, § 147, § 175¹ lg 1, § 178 lg 1, § 178¹ lg 1 ja § 179 lg 1. Viidatud koosseisud ei ole aga alaealistega seotud kohtumenetlustes kohaldatavad ilma vastavasisuliste menetlusõiguslike kohustuste täitmisega. KrMS § 37² lg 2 kohaselt alaealise kannatanu puhul juba eeldatakse, et ta vajab kriminaalmenetluses erikohtlemist ning kaitset. Seega tuleb silmas pidades mh nt KrMS § 45 lg 2 p 1, § 70 lg 1 – 3, § 131 lg 3, 3² ja 3³, § 131¹ lg 1, § 138¹ lg 2, § 203² lg 1 ja 3 ning § 290.

Vaatamata paljudele KrMS-ist tulenevatele alaealistega seotud seksuaalvägivaldajuhtumite menetlemise erisustele, on samaaegselt menetluslikke küsimusi, mille osas seadusandja ei ole näinud ette erandeid. Viimane seondub eeskätt KrMS § 66 lg 3 ja 71 kohaldamisega, s.o vastavalt tõe rääkimise kohustuse ja ütluste andmisest keeldumisega isiklikel põhjustel.

KrMS § 66 lg 3 kohustab ütlusi andvat tunnistajat rääkima tõtt. Selline kohustus ei ole seatud sõltuvusse tunnistaja vanusega, st ka alaealine tunnistaja on kohustatud rääkima tõtt. Viidatud sätte lg 3 ls 1 sätestab aga alaealise isiku osas ütluste andmise kohustuse erandi, viidates mh

¹³¹ A. Frank-Viron, A. Lind-Liiberg, lk 1.

¹³² Lastemajad asuvad Tallinnas ja Tartus.

¹³³ A. Frank-Viron, A. Lind-Liiberg, lk 1.

¹³⁴ Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister (STAR). Sotsiaalministeerium. – <https://www.sm.ee/et/sotsiaalteenuste-ja-toetuste-andmeregister-star> (29.04.2019)

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ *Supra*, lk 24-26.

KrMS §-ile 71. KrMS § 71 lg 1 p 1 alusel on isikul õigus keelduda tunnistajana ütluste andmisest kahtlustatava või süüdistatava alanejal ja ülenejal sugulasel.

Kõnealust asjaolu koosmõjus teiste asjaomaste elementidega on Riigikohus analüüsinud 2015. a, asudes seisukohale, et seadusandja ei ole alaealise kannatanu ülekuulamise puhuks ette näinud erisusi KrMS § 71 kohaldamisel, s.o ütluste andmisest keeldumine isiklikel põhjustel. Viidatud asjas oli asjakohane KrMS § 71 lg 1 p 1, mille kohaselt on süüdistatava alanejal sugulasel õigus keelduda tunnistajana ütluste andmisest.¹³⁷

Viimasena viidatud kohtuotsusega seotud asjas jäeti aga tüdruku enne ülekuulamist ja ütluste andmist sellise õiguse olemasolust teavitamata. Olles varem *mutatis mutandis* korras RKKKo 3-1-1-72-07¹³⁸ osas leidnud, et ütlus, mis on saadud kohtumenetluses nõuetekohaselt rakendamata tunnistajalt, kellele ei ole selgitatud nende õigusi ja kohustusi (näiteks õigust keelduda KrMS § 280 lg 3 järgi ütluste andmisest KrMS § 71–73 alusel), ei ole käsitatav seadusliku tõendina, sest selle saamisel on rikutud oluliselt kriminaalmenetlusõigust, jäi kolleegium ka esimesena viidatud juhul samale seisukohale. Kui tunnistaja ülekuulamisel, sh kohtueelses menetluses, ei ole mingil põhjusel, näiteks tema vanuse või vaimse seisundi tõttu, võimalik järgida üldisi nõudeid, on seadusandja ülesanne kaaluda, mil määral on võimalik nendest reeglitest kõrvale kalduda ja kas see on põhjendatud, vääramata ütluste andmise kui tõendi olemust. Rikkumise kõrvaldamise võimatus viib omakorda tõendi lubamatuks tunnistamiseni.¹³⁹ Seega on alaealise kannatanu ülekuulamine pidevalt seotud menetlusõigusest kinnipidamise aga ka kannatanu kui tunnistaja isikust tuleneva usaldusväärusega.

Lapsealise ütluste usaldusvääruse küsimuse analüüsimisel taotles käesoleva töö autor Harju Maakohtult luba kriminaalasja nr 1-15-9213 toimikule, mis ka kohtunik Katre Poljakova poolt rahuldati ning tehti autorile Harju Maakohtu Lubja tänava kohtumajas kohalkasutamiseks kättesaadavaks. Menetlus on läbinud I, II ja III astme kohtud ning Riigikohtu poolt tagasi saadetuna Maakohtu uue koosseisu poolt lastud sama kvalifikatsiooniga uuele menetlusringile. Üldmenetluses oli tegemist kinnise kohtuistungiga, mille avaldamisel kohaldati KrMS § 408¹ lg 3 isikuandmete kaitset.

¹³⁷ RKKKo 3-1-1-73-15, p 19.

¹³⁸ RKKKo 3-1-1-72-07, p 8.

¹³⁹ RKKKo 3-1-1-73-15, p 20.

Viidatud asjas omas keskset rõhku alaealise kannatanu kui tunnistaja ütluste usaldusväärsus. Süüdistatavale ette heidetud süüteo eripärast (peresisene intsentsijuhtum, kvalifitseeritud esialgselt KarS § 141 lg 2 p 1 ja 6 – KarS § 58 p 4 järgi) tingitult oli tegemist oluliselt piiratud tõendite ringiga, kus otsesteks tõenditeks olid ütlused. Et viidatud ütlused olid prokuröri hinnangul omavahel vastuolus, hinnati nende usaldusväärsust.

Kohus on asjas öelnud, et tunnistaja ülekuulamisel nii kohtueelses- kui ka kohtumenetluses tuleb lähtuda mh ka tunnistaja enda isikust tulenevatest eripäradest. Antud asjas oli asjakohane tunnistaja alaealisus, mille puhul ei saa seda võrdsustada täisealise isiku ülekuulamisega. Seda kinnitab ka KrMS § 68 lg 4 koosmõjus KrMS § 288¹ lg 2 p 4, mille kohaselt võib tunnistajale suunavaid küsimusi esitada muuhulgas tunnistaja vanusest või tervise seisundist tulenevast arusaamatusvõimest mittesuunavate küsimuste osas.

Kohus leidis, et alaealiste võime keskenduda ja üle elatud sündmusi reprodutseerida on madalam kui täisealistel isikutel ning sellest johtuvalt ei saa alaealiste puhul ka täielikult välistada suunavate küsimuste esitamist. Üldjuhul ei olegi näiteks alla 7-aastase tunnistaja ülekuulamine ilma suunavate küsimusteta võimalik. Oluline on suunavate küsimuste juures aga eristada, kas alaealine kannatanu kirjeldas antud ütlustes enda tajutud asjaolusid või edastas küsitleja soovitud teavet.

Samasuguselt on Riigikohus asjas 3-1-1-73-15 märkinud, et lapsealise kannatanu puhul tuleb kohtul pöörata tähelepanu kannatanu ütlustes kasutatud mõisteaparaadile ning muudele asjaoludele, mis võivad viidata ütluste suunamisele teiste isikute poolt.¹⁴⁰

Asjas 1-15-9213 olid ühes episoodis esitatud küll valikvastustega küsimused, mis kategoriseeriti „mõnevõrra piiripealseteks“ võteteks ent lubamatuks siiski ei tunnistatud.

Alaealise poolt kannatanuna antud ütluste usaldusväärsuse hindamisel võetakse kohtu sõnul arvesse eeskätt:

- ütluste ajalist järjepidevust;
- ütluste kõrvutamist teiste tõenditega;
- ütluste sisu (detailsust);
- isiku seisundist sündmuste tajumise hetkel;

¹⁴⁰ RKKKo 3-1-1-73-15, p 21.

- isikust tulenevaid võimalikke eripärasid (alkoholijoove, alaealisus, vaegkuulmine, vaegnägemine jne);
- ütluste nn elulist usutavust.

Viidatud usaldusväärseuse hindamise kriteeriume on samasuguselt käsitlenud Riigikohus mh nt otsuses 3-1-1-100-15¹⁴¹, lisades, et küsimus isikulise tõendiallika usaldusväärseusest tõusetub kahtlemata siis, kui isik on andnud ajas omavahel lahknevaid ütlusi. Sellisel juhul tuleb otsustada, milline osa isiku risküsitlusel antud ütlustest on varem antud ütlustega diametraalses vastuolus ja kas isik on suutnud mõistuspäraselt ning kohtule arusaadavalt selgitada ütluste erinevuse põhjust. Sõltuvalt sellele küsimusele antavast vastusest saab edasiselt isiku risküsitlusel antud ütlusi arvesse võtta osaliselt või tervikuna või tuleb need mingis osas või tervikuna tõendikogumist välja jätta.¹⁴²

Antud asjas mõisteti süüdistatava üle õigust valdavalt alla 14-aastase kannatanu ütlustele tuginevalt. Riigikohtu hinnangul ei välista kohtupraktika küll otseselt ka ühele tõendile tuginemist, ent sellistel juhtudel peab kohus eriti põhjalikult vaagima kõiki selle ühe süüstava tõendi uurimisel tõstatad kahtlust ja selle veenvalt kummutama.

3.3. Alaealiste vastase seksuaalvägivalla menetlemise probleemide kaardistamisest Eestis

Nagu varasemalt viidatud, võib kohtupraktika ning täpsemalt kriminaalasja 1-15-9213 toimikuga analüüsi pinnalt väita, et kohtumenetluslikult on kandvaimateks probleemideks eeskätt alaealise tunnistaja ja/või kannatanu ülekuulamine, selle läbiviimine ja selle käigus saadud ütluste usaldusväärsus ja lubatavus konkreetse kohtuasja kontekstis. Selline analüüs keskendub võrdlemisi rangelt aga just kohtulikele probleemidele ja sedavõrd vähem kohtumenetlusele eelnenud probleemkohtadele.

Selliste täiendavate ja kohtumenetluse valguses pahatihti varjatud puuduste leidmisel pöördus töö autor kahe prokuröri poole: 1) Lõuna Ringkonnaprokuröri vanemprokuröri Raul Heido ning 2) Põhja Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokuröri Lea Pähkli poole, kellelt uuris võimalike probleemide kohta, mis alaealiste vastaste seksuaalkuritegude menetlemisel ja kokkupuutumisel võivad aktuaalsed olla.

¹⁴¹ 3-1-1-100-15, p 16.

¹⁴² *Ibid*, p 17.

R. Heido on Lõuna Ringkonnaprokuratuuri II osakonna vanemprokurör, kes on lähisuhtes toimepandud lastevastaste vägivalla juhtumite menetlemisega kokku puutunud juba aastast 1995, mil Tartus loodi Tartu Lastetugi keskus. R. Heido oli sellel ajal prokuratuuri uurija, hiljem aga ringkonnaprokurör ning 2018. a detsembrist vanemprokurör. Enne vanemprokuröri ametit, s.o perioodil kuni 2018. a detsember, mil R. Heido oli Lõuna prefektuuri lastekaitse grupi peaprokurör, puutus ta hinnanguliselt kokku lastevastaste vägivalla juhtumitega koguni 100% kogutööst.

Olles lastekaitse grupi peaprokurör, tegeles temaga seotud grupp põhiselt alaealistega seotud raskemate juhtumitega. Et iga lastevastane seksuaalne väärkohtlemine on oma loomult raske juhtum, moodustas varasemalt viidatud perioodil sellised juhtumid tema kogutööst hinnanguliselt 90 %.

Töö autori ja R. Heido vahel läbi viidud ekspertintervjuu transkriptsioon on mugandatud ja lühendatud kujul koos autoripoolsete kommentaaridega lisatud käesoleva töö lisadesse (lisa nr 1). Läbiviidud intervjuu põhirõhk oli töö teemast johtuvalt asetatud alaealiste vastaste seksuaalvägivallajuhtumite menetluslikele probleemkohtadele ja raskustele.

Esimese märkimisväärse puudusena viitas R. Heido kõnealuse problemaatikaga tegelevate institutsioonide, eeskätt Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) ressurssidele nende mahu ja korraldatuse kontekstis. Varasemalt, 2010. a, kui loodi vastavalt PPA grupid kindlate prefektuuride juures, oli olukord ressursside mõttes mõnevõrra parem – ühele grupile oli määratud üks konkreetne politseiametnik, kes koordineeris kõikide grupi liikmete tööd. Vaatamata asjaolule, et tänaseks on grupiliikmete tööd jälle politseiametnikud koordineerimas, oli vahepeal pikk periood, mil seda ei tehtud. Kui gruppide tööd ei koordineeritud, kasvasid need mõnevõrra teineteisest lahku, mis omakorda tõi kaasa gruppide koosseisude märgatavad erinevused. Lisaks on märkimisväärne, et Lääne prefektuuris pole üleüldse lastekaitsegruppi, mistõttu on sealne tööjaotus ülejäänud korraldusest juba eos erinev.

Oluline on aga mõista, et Eesti Vabariigi näol on tegemist väikese riigiga. Niivõrd väikeses riigis peaks lastekaitsegruppide tööjaotus toimuma ühte moodi ja ühetaoliselt. Et antud juhul on aga sellised küsimused, mh küsimused lastekaitse gruppide eksistentsi kui sellise kohta,

antud kohalike prefektide otsustuspädevusse, on siinkohal tegemist pigem konkreetse kohaliku prefekti heakspidamise küsimusega.

Veelgi enam, probleemkohaks pole mitte üksnes eri gruppide eritaoline korraldus ja selle süstemaatiline võimaldamine, vaid gruppide tegeliku vaba ressursi maht – antud ajahetkel on Põhja prefektuuris ühtekokku 14 grupiliiget, Tartus vaid 5. Kui eesmärgiks on operatiivjäälitusliku tegevuse arendamine, siis 5 inimest on ilmselt natukene liiga vähe. Vaatamata prognoosile, et PPA ressursid lähitulevikus märgatavat arengut ei tee, on lastekaitse gruppide olukord ilmselt näiteks masskuritegedega tegelevate gruppidega võrreldes parem, kuivõrd viimased on tööga rängalt ülekoormatud.

Tõendamisega seonduvalt kommenteeris R. Heido, et aastatega on muutunud ja tõenäoliselt muutub ka edaspidi tõendamine üksnes keerulisemaks. Sellise raskustaseme tõusu attributeerib Heido osaliselt riigikohtu otsustele tuginevalt, kuivõrd esmase suurema paradigmuuutuse tõi endaga kaasa RKKKo 3-1-1-73-15 (nn Biechonski otsus), kus viimane mõisteti õigeks madalamate kohtute vigade tõttu kannatanu ütluste usaldusväärseuse hindamisel. Pärast viidatud otsust on paljud lastevastaste seksuaalkuritegude menetlused kulgenud sama skeemi järgi – esimese ja teise astmed kohtud mõistavad süüdistatava süüdi ning riigikohus mõistab kas süüdi või saadab esimese astme kohtusse koos juhustega tagasi. Kusjuures märkimisväärne on asjaolu, et pahatihti pole needsamad nõuded üleüldse täidetavad ning prokurörid on siis keerulises positsioonis, kus on sunnitud menetluse lõpetama. Seega on nõuded tõendamislävele ajas üha kasvavad. Viidatud asjaolu ei ole aga üllatav, arvestades kõnealuste süütegude eest määratavate karistuste pikkust.

Tegevprokuröride jaoks olevat varasemalt viidatud asjaolu aga suhteliselt keeruline element. Reegel sellest, et alla 10-aastane laps on seksuaalsüütegude suhtes arusaamisvõimetu ning ei saagi uurijale kirjeldades millestki aru saada, on tänaseks aegunud ja ei toimi enam. Varasemalt peeti asjaolu sellest, et kui laps süüteost räägib, siis ta lihtsalt ei saa olla võimeline seda välja mõtlema, teatud mõttes „trumbiks“. Täna nõutakse aga kõikvõimalikke külgnevaid tõendeid, mis lapse juttu kas tõendaks või kinnitaks, mis viitab levinud arvamusele, et lapsed on võimelised sellesisulise seksuaalsüütegeid välja mõtlema ja fantaseerima.

Sarnaselt kohtupraktikas silma jäänud tõsiasi ja ning seonduvalt eelmises lõigus viitatuga, tunnistab R. Heido, et sellistes lastevastastes kriminaalasjades, mis seonduvad alaealise isiku seksuaalkuritarvitamisega, on haruharva võimalik rääkida tõendite paljususest. On kahtlemata

positiivne, kui midagi on võimalik ekspertiisidega või jälitustegevusega tuvastada ent valdavas osas on tõendiks siiski lapse kui kannatanu ütlused ja nende usaldusväärsus. Pigem on päevakorras seega küsimus sellest, mis on tõend ja mis ei ole. Tõendiks teadagi on see, mida laps vahetult kellelegi räägib. Siinkohal tuleb segava faktorina aga pahatihti mängu aeg – kui nt lapse poolt emale räägitud lood tulevad kriminaalmenetluses päevavalgele alles 2-3 kuu pärast, ei ole need enam otseseks tõendiks vaid pigem vahendiks, millega laste ütluste usaldusväärsust kontrollida. Samaaegselt võivad tekkida küsimused ka sellest, mitmele inimesele on laps väidetavast süüteost rääkinud ning kui sarnased need jutud omavahel sisulistest detailides on. Kui laps rääkis juhtunust näiteks emale, tädile ja sõbrannale ning kolme loo detailides on täheldatavad vastuolud (mis alaealise lapse puhul on teadagi pahatihti vältimatud), läheb olukord märgatavalt keerulisemaks.

Seadusandluse koha pealt on võimalik täheldada muutusi pärast karistusseadustiku vastu võtmist, kui võrreldes varem kehtinud kriminaalkoodeksiga läksid kuriteokoosseisud mõnevõrra lahku selliselt, et osad koosseisud olid seksuaalsüütegude all ning osad alaealiste vastu suunatud süütegude all ning seda kõike erinevates paragrahvides. Pilt hägustus veelgi pärast Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13.12.2011.a direktiivi 2011/92/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lapsporno vastast võitlust (tuntud ka kui nn lapsporno direktiiv) ülevõtmist Eesti õiguskorda, pärast mida hakati veelgi muutma olemasolevaid kuriteokoosseise. Selle ja teiste muudatuste tõttu on paljud koosseisud, k.a vägistamise üldkoosseis (KarS § 141) läinud selle kuriteo mõiste kontekstis ääretult laiaks ja lohisevaks, kuivõrd vägistamise alla on hõlmatud ka näiteks muu sugulise iseloomuga tegu.

Selline muudatus on endaga kaasa toonud olukorra, kus 80-aastane vanaisa, lastes 1 korra oma alaealisel lapselapsel katsuda oma suguelundit (ja seda ilma mistahes vägivallata), läheb põhikoosseisu alusel 6-15-aastaks vangi. Paljude prokuröride hinnangul ei ole viidatud näite puhul tegemist proportsionaalse karistusega.

Viimasena viidatud olukorra kohta tehti Riigikohtu lahend, mis muutis varasema KarS § 142 alamsanktsiooni, ent perioodil enne seda oli prokuröridel ja kohtunikel alamsanktsiooni osas võrdlemisi keeruline sellelaadseid asju menetleda. Viidatud otsus tehtud 4 aastat tagasi, mis tähendab et selle perioodi jooksul ei ole seadusandja suutnud sellesisulist regulatsiooni kehtivas KarS-is Riigikohtu otsuse pinnalt sisse viia. KarS § 141 on tänaseks juba sisuliselt 4 aastat muutmata. Kõnealune olukord oli R. Heido peamisi kehtivale materiaalõigusele etteheidetavatest asjaoludest.

Menetlusõiguse kontekstis on võimalik rääkida suurtematest arengutest pärast 2010. a, enne mida otseseid alaealise erikohtlemise paragrahve protsessiõigus ette ei näinud. Menetlusõiguse juures eristas R. Heido üldiselt kahte erinevat momenti.

Esiteks lapse ülekuulamise ja videosalvestamise temaatikat, millega kaasneb kaitsevõimalus esitada vastav taotlus prokurörile. Siin tuleks lahendada puhtpraktiline küsimus sellest, mis on prokurörile kasulik – taotluse rahuldamine või rahuldamata jätmine. Tunduvalt mõttekam tundub asjakohase taotluse puhul selle rahuldamine, mille tagajärjel kuulatakse laps täiendavalt üle vaatamata selle võimalikule reeglitevastasusele. Ühest küljest on kahtlemata parem, kui lapsi ei kuulata korduvalt üle, ent teisalt, kui sellesisuline taotlus tehtaks kohtus ning kui kohus selle rahuldaks, oleks lapse kohtusse kutsumine vältimatu.

Teine probleem seondub Lastemajade tekkimisega Eestis. R. Heido on olnud Eestis Lastemajade arengu ja implementeerimise suur eestvedaja, omades varasemalt arvukaid kontakte ka teiste välis- ja eeskätt põhjamaade Barnahuse mudeliga. Lastemajade olemust on autor varasemalt töös käsitlenud.¹⁴³ Nagu varasemalt viidatud, jõudis Lastemajade mudel Eestisse teistest põhjamaadest pisut erinevalt, tuues endaga kaasa probleeme terminite ja menetlusõiguse omavahelise suhte küsimustel. Näiteks on täna võimalik rääkida laste eelintervjueerimisest ning Lastemajade mõistest ent kumbagi neist ei leidu Eesti kriminaalmenetlusõiguses. Järelikult on hetkel tegu veel lahendamata küsimusega sellest, kuidas Lastemajade tööd kriminaalmenetluses n-ö „söödavaks“ teha ja õigusesse kaasata. Lastemajade salvestiste kasutamise võimalikkuse positiivseid külgi tõendina rõhutas ka Põhja Ringkonnaprokuratuuri III osakonna ringkonnaprokurör Lea Pähkel.

Kindlasti mängib rolli ka asjaolu, millise institutsiooni alluvuses Lastemajad on. Eestis on Lastemajad Sotsiaalkindlustusameti alluvuses. R. Heido, olles 2018. a detsembris külastanud Norras Bergenis linnas olevat lastemaja, teadis kinnitada, et seal on lastemajad kohaliku politseiameti alluvuses. Heidole endale meeldib kirjeldatud Norra mudel Eestis omast rohkem.

Järgmise probleemkohana tõi vanemprokurör R. Heido välja lastevastaste süütegudega kokkupuutuva isikuteeringi spetsialiseerituse. Tema hinnangul puudutab see aga eeskätt PPA-d ja vähem prokuratuuri, kus spetsialiseerumine on nähtavalt täheldatav ning eksisteerivad kindlad prokurörid, kes lastevastaste asjadega tegelevad. R. Heido tõi oma väite

¹⁴³ *Supra*, lk 28.

illustreerimiseks välja näite politseiametnikust, kes tegeleb väga edukalt tapmiste lahendamise, ent sellise isiku asetamine mõne seksuaalselt väärkoheldud lapse lähedusse võib omada vastupidist mõju, tekitades negatiivseid assotsiatsioone.

Viidatu valguses tunnevad paljud prokurörid, et nende näitel on tegemist rohkem sotsiaaltöötajate kui prokuröridega, kuivõrd paljudest kriminaalasjadest tuleneb hulgaliselt muid erinevaid sotsiaalprobleeme, mille lahendamine kriminaalmenetluse raames on välistatud või oluliselt raskendatud.

Järelikult võib kokkuvõtlikult asuda seisukohale, et alaealiste vastaste seksuaalkuritegude menetlemine on keeruline ning mitmetasandiline probleem, menetlemisel võivad tekkida erinevad probleemid nii potentsiaalselt lüklükust õigussüsteemist, ebapädevast menetlejaskonnast ning kannatanu enda isikust.

3.4. Alaealiste vastase seksuaalvägivalla ületamise võimalused ja praktilised soovitus

Üks võimalik viis, kuidas lapsi seksuaalse väärkohtlemise eest praktikas kaitsta on kahtlemata neid seksuaalsusest informeerimine. Laps, sõltudes ääretus ulatuses oma vanematest, võtab omaks talle õpetatud piirid seoses seksuaalsuse kujunemisega. Alaealisel pereliikmel on õigus oma keha üle ise otsustada ning teised isikud, eriti selle lapse vanemad, ei peaks tema intiimkehaosi puudutama. Et suur osa isikutest, kes alaealisi väärkohtlevad, manipuleerivad neidsamu lapsi nende seksuaalsuse kohta väärinformatsiooni andmisega, evib laste teadlikkuse tõstmise sellesama nähtuse osas vajalikku preventiivset eesmärki.¹⁴⁴

Vanemad on oma lapse seksuaalse arengu eeskujud – lapsed, kelle vanemad käsitlevad kehalise helluse jagamist positiivselt ja adekvaatselt, st mitte negatiivselt ja halvustavalt, kasvavad üles oma keha enesekindlamalt tajuma. Sellele vastupidine tagajärg on lapse negatiivne kehaline enesehinnang, mis omakorda võib kaasa tuua 1) lapse täieliku seksuaalse apaatsuse või 2) täiskasvanute märkustele ja tähelepanule liigse vastuvõtlikkuse, pannes lapse otsima kinnitust oma atraktiivsusele.¹⁴⁵

¹⁴⁴ K. Kask, A. Liivamägi-Hitrov. Lapse käsitlemise käsiraamat. Tallinn 2016, lk 53. –

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/lapse_kusitlemise_kasiraamat_2_016_0.pdf (29.04.2019)

¹⁴⁵ *Ibid.*

Seega võib vanemate oskamatus seksuaalsust selgitada ning seeläbi tekkinud vaikus kõnealuse teema kohta tekitada lapses uudishimu, kuidas näeb välja teise inimese keha ning kuidas see või mõni teine isik tema kehasse suhtub. Selline kohati vältimatu uudishimu välja näitamine võib aga väärtalt jätta mõnele täiskasvanule mulje alaealise poolsest võrgutamisest. Järelikult ei ole välistatud olukord, kus laps satub seksuaalse väärkohtlemise ohvriks põhjusel, et ta vanemad ei ole teda piisavalt informeerinud sellest, miks ei saa iga täiskasvanud isikut pimesi usaldada.¹⁴⁶

Kokkuvõtlikult võib lapse seksuaalse arengu kontekstis erialakirjandusele tuginedes öelda, et teatavas vanuses ja arengutasemel otsivad lapsed ise informatsiooni seksi kohta, erinevalt soovist saada seda oma vanematelt. Üldistatult hakkavad kahe- kuni kolmeaastased lapsed eristama erinevaid sugupoole (mees ja naine), ent meessoos esindajate suguelundeid teavad mõlemast soost lapsed selgemini nimetada. Täiskasvanute seksuaalelust pole neil viidatud faasis veel teadmisi ega ettekujutust. Nelja- ja viieaastaselt võivad lapsed teada mõningaid asjaolusid rasedusest ja lapse sünnist, kuid ei seosta sellist seisukorda seksuaaltegevusega. Kümne- kuni kaheteistaastaselt teavad enam kui pooled lapsed seksuaalsest puudutusest, seksuaalvahekorra- ning ka masturbeerimisest. Alles teisme-ealised hakkavad seksuaalelu vastu elavat huvi ilmutama, mille põhjustajaks on ilmselt hormonaalne küpsemine ja sugutunnuste edasine areng.¹⁴⁷ Viidatud teadmine omab kohtueelses ja kohtumenetluses tihti kandvat rolli, kui erinevas eas inimesed on kokku puutunud mistahes vormis seksuaalsusega ja/või seksuaalse väärkohtlemisega.

Lisaks kannatanu ja/või menetleja isikust tulenevatele asjaoludele käsitleti töös materiaali- ja menetlusõigusest tulenevaid puudujääke alaealiste vastaste seksuaalkuritegude menetlemisega seonduvalt.

Lõuna Ringkonnaprokuratuuri vanemprokurör Raul Heidoga läbiviidud ekspertintervjuus leidis käsitlust R. Heido etteheide kõnealuse problemaatikaga tegelevate institutsioonide, eeskätt PPA, ressursside mahu ja korraldatuse kontekstis. Tänapäevase seisuga on PPA lastekaitse gruppide olemasolu ja neis töötavate isikute arv lahtine ning järjepidamatu, kuivõrd selliste küsimuste üle otsustamise pädevus on antud kohaliku prefekti kätte. Viidatud probleemi valguses tuleks läbi mõelda PPA hallatavate lastekaitse gruppide tsentraliseeritumat korraldamist ning reglementeeritust – lastekaitse gruppide olemasolu PPA eri prefektuuride

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*, lk 54.

juures peaks olema kohustuslik ning nende tegevusse allutatud isikute arv läbivam ja läbivamalt suurem. Tänapäevaste ressursidega on efektiivsest operatiivjälitustegevusest rääkimine pigem unistuslik ja jääb seega lastega seonduva problemaatikaringi silmas pidamata oma ajale jalgu.

Arvestades PPA tänast ressursimahtu ja selle isikuteriingi pädevust on analüüsitud problemaatika kontekstis vajalik loota, et lähisuhtevägivalla gruppidesse ja talitustesse satuks üha rohkem noori pealehakkajaid uurijaid, kellele moodsad teemad perest ja lähisuhtest tunduvad atraktiivsemad. Selliselt oleks kahtlemata tagatud laste paremad õigused kriminaalmenetluses.

See omakorda seondub erinevalt esimesena viidatud ohvrite teadlikkuse tõstmisega just nimelt menetlejate teadlikkuse ja spetsialiseeritusega.

Vaatamata mõningatele etteheidetele kehtivale karistusõigusele näiteks vägistamise koosseisu lohisevuse osas on valdkonnaga seotud praktikute seisukoht objektiivse õiguse suhtes pigem läbivalt positiivne. Viidatud problemaatika KarS § 141 osas on tänase seisuga Riigikohtu kaasabil sisuliselt reguleeritud ent sellesisuline muudatus on seaduse redaktsiooni veel viimata. Autori hinnangul tuleks sellesisuline muudatus KarS-i redaktsiooni sisse viia.

Nagu varasemalt käesolevas töös viidatud, on Eesti võtnud Lastemaja kontseptsiooni üle eeskujuga Islandi Barnahuse mudelilt. Paljudes põhjamaades, k.a nt Norras on lastemajad kohaliku politsei ameti alluvuses ning mitte Sotsiaalkindlustusameti alluvuses, nagu seda on Lastemajad Eestis. Seega oleks paslik analüüsida Lastemaja institutsiooni ümber asutamist ka Eestis PPA alluvusse ja haldusalasse.

Siinkohal saaks käsitleda nii poolt- kui ka vastuargumente. Ilmselt võiks näiteks nimetada asjaolu, et PPA menetleb ja uurib kriminaalrajade kontekstis asju ise, võib tekkida madal huvide konflikt. Vastupidiselt aga PPA ja prokuratuuri jaoks oleks kahtlemata tunduvalt lihtsam, kui Lastemaja oleks nende all ja mitte sotsiaaltalituste juures.

Lastemajadega seonduvalt leidis töös käsitlust ka selle mõiste ja laste eelintervjueerimise analüüs. Nimelt vaatamata Lastemajade reaalsele olemasolule ning seal läbi viidavatele laste eelintervjueerimistele, ei leia kumbagi mõistet ühestki käesoleval ajahetkel kehtivast menetlusõiguslikust seadussättest. Tegemist on antud hetkel seega reguleerimata küsimusega.

Autori hinnangul tuleks sellesisuline regulatsioon esimesel võimalusel sisse viia, kaasates spetsialistide kaasabil Lastemaja ning lapse eelintervjueerimise mõisted ja nende sellesisuline korraldus kriminaalmenetlusseadustikku. Regulatsioon peaks hõlmama ka Lastemajade eelintervjueerimisel salvestatud videosalvestite tõendina kasutamist kriminaalmenetluses, kuivõrd viidatud asjaolu oli mitmekordselt rõhutatud aspekt mõlema uuringus osalenud prokuröri poolt.

Viidatud asjaolude lisakinnituse huvides viis käesoleva töö autor läbi intervjuu Ameerika päritolu Rena Romanoga, kes on professionaalne kõneleja ja koolitaja ning *sur-THRIVER*¹⁴⁸ lastevastase seksuaalvägivalla ja -kuritarvitamise kontekstis pereliikme poolt. R. Romano on 4-aastasena oma venna poolt seksuaalselt kuritarvitatud ning hilisemas elus kolleegi poolt enda 20ndate eluaastate alguses vägistatud. Täna on Romano *National Speakers Association of America* liige, TEDx lava veteran ning *Oprah Winfrey* telesaate külaline, kes on pühendanud oma elu teiste sarnaste juhtumite ellujäänute toetamisele. R. Romano seotus lastevastase seksuaalvägivalla temaatikaga ja selle probleemi teadlikkuse tõstmisega algas aga 2010. aastast, mil lansseeriti tema raamat „*His Puppet no More!: a memoir*“¹⁴⁹, millele järgnes tema avalike sõnavõttude ning esinemiste laine ja nõudlus selle järele.

Seksuaalvägivalla juhtumites kannatanud isikutele oli R. Romano sõnul nn kriisiliinid (ingl k *crisis hotline*) olemas juba 29 aastat tagasi, mil teda esmakordselt vägistati, ent tänasega võrreldes oli tegemist võrdlemisi algelise ja vähelevinud konstruktsiooniga.

Suurima probleemkohana tõi R. Romano läbiviidud intervjuus välja samuti ühiskonna ning laste kui võimalike kannatanute puuduliku teadlikkuse seksuaalkuritegudest, nende alustest ja võimalikest tagajärgedest. Võrreldes varasemaga on Romano sõnul kahtlemata täheldatav teadlikkuse tõus – võttes näitena aluseks kasvõi Erin Merryn'i poolt lobitatud nn *Erin's Law*, mis on vastu võetud ühtekokku 35-s osariigis ning ootab vastuvõtmist 15-s osariigis. Tegemist on seadusega, mille alusel hakatakse oluliselt suuremat rõhku asetama kooliealiste noorte harimisele seksuaalkuritegude temaatika kohalt. Küsimused nagu mis on süütu puudutus ja mis mitte; milline on süütu saladus ja milline mitte, võivad ühe lapse tuleviku kontekstis mängida asendamatu rolli. Romano meenutas, et olles olnud 4-aastane, kui tema

¹⁴⁸ Tegemist on ingliskeelse moesõnaga, mis on kokku pandid sõnadest „*survivor*“ (eesti k ellujäänu) ja „*thrifer*“ (eesti k edasilikuja). *SurTHRIVER* viitab seega isikule, kes on ohvrina edukalt üle elanud seksuaalkuriteojuhtumi ning on kannatustest õppides liikunud elus edasi.

¹⁴⁹ Eesti k „Mitte enam tema nukk!: memuaar“

vend teda esmakordselt seksuaalselt ära kasutas, puudus tal igasugune teadmine ja sõnavara temaga juhtunu kirjeldamiseks või mõistmiseks.

R. Romano on korduvalt rõhutanud, et lastega seonduv probleematika on täiskasvanu, mitte lapse vastutuses. See seondub suuresti ka varasemalt viidatud süütundega, mida seksuaalvägivallajuhtumite ohvrid tunnevad – tunne ja ühiskondlik stigma selle kohta, nagu oleksid nad juhtunud ise süüdi. Viidatud asjaolu rõhutas ka R. Romano, märkides O. Winfrey sõnu sellest, kuidas laps võib kasvõi alasti joosta tänaval ringi ning täiskasvanul lasub kohustus lapsevanemana talle riided selga panna või pealtnägijana teda katta ja/või korrale kutsuda. Selline asjaolu ei ole seega kunagi lapse enda süü.

See on asjaolu, mida R. Romano hinnangul tuleb muuta – leida viise, kuidas lapsohvrite selgitada, et tema ei ole juhtunud süüdi ning juhul kui kannatanu pere teda siiski süüdistab, leida võimalusi, kuidas pere saaks oma suhtumist korrigeerida. Vaatamata õnnelikule juhusele sellest, et R. Romano pere oli temaga juhtunu osas väga toetav, kaotas ta juhtunust avalikult rääkima hakates palju sõpru. Sellist nähtust attributeerib Romano inimeste teadmatusetele ja oskamatusetele sellistel teemadel kaasa rääkida või neid pealt kuulata. Samas leiab ta, et selline teadmatus on ühiskonnast tasapisi kadumas, kuivõrd varasem küsimus „mis lapsel viga on?“ on asendumas küsimusega „mis lapsega juhtus?“.

Asjaolu, et lähisuhtevägivalla ja kitsamalt ka lastevastase vägivalla ohvrid tunnevad end ühiskondlikel ja teadmatusete puudumisele attributeeritavatel põhjustel süüdi kuriteos, mida nemad ise toime ei pannud, on R. Romano hinnangul tihedalt seotud Ameerika statistikaga, mille kohaselt ainult 1/3 kõikidest juhtumitest jõuavad päevavalgele. See tähendab, et iga alustatud menetluse kohta on kaks menetlust, mida ei alustata kunagi. Et Romano sõnul on USA-s statistiliselt rohkem kui 42 miljonit täiskasvanud isikut, kes on olnud seksuaalse väärkohtlemise ohvriks. Viidatud 1/3-valemit kasutades võib see number reaalsuses olla seega 2-3 korda suurem.

Rena Romanoga läbiviidav intervjuu ei andnud olulist uut teadmist Eesti materiaali- ja menetlusõiguslikus kontekstis ega andnud otseselt ülevaadet ka selle kohta Ameerika Ühendriikide näitel, kuivõrd kõnealuse isiku näol ei ole tegemist juristi, prokuröri ega kohtunikuga, vaid n-ö tavalise inimesega, kes on otsustanud oma negatiivsest minevikust teha positiivne tulevik ning olla hääleks inimestele, kes seda kõige enam vajavad. Vaatamata puudulikule infole õiguse kohta, leidsid Romanoga läbiviidud intervjuu vältel aga kinnitust

mitmed käesolevas töös käsitletud murekohad ja nende võimalikud ületamise meetmed. Sellised probleemid seonduvad valdavalt nii alaealiste kui ka ülejäänud ühiskonna puuduliku teadlikkusega lähisuhte ja eriti seksuaalkuritegude kohta. Teadmatusest tingitud probleemid on ületatavad aga võrdlemisi lihtsate ent põhjalike ja järjekindlate programmidega.

Kokkuvõte

Meie demokraatlik vabariik on olulises osas rajatud põhimõttele, et selle liikmeteks olevad iniviidid, nende vahel loodud kooslused ja selliste koosluste tagajärjel ilmale toodud järglased omavad igäüks õigust vabadusele, puutumatussele ning võrdõiguslikkusele, kus inimestevaheline kooselu kujutab endast sisuliselt alternatiivi vägivaldsele mõtteviisile. Sellist idealistlikku sümbioosi peab sealjuures riik igakülgsest tagama ning kaitsma.

Vaatamata pealtnäha õigusriiklikule ülesehitusele on inimesi ümbritsev reaalsus mõnevõrra teistsugune – keskkonnas, mis peaks kujutama endast ühiskondlikku lepingut, kasutab sellesisulisest konstitutsioonilisest sättest hoolimata märgatav osa inimestest vägivalda kui ühte potentsiaalset vastasseisude lahendamise vahendit. Veelgi murettekitavam on asjaolu, et vägivald ei leia kasutust mitte üksnes kahe alkoholihoobes meesterahva vahel tüli lahendamise eesmärgil vaid seda nähakse adekvaatse kasvatusmeetmena ka peresuhtes, teadvustamata endale lapsealise isiku üliõrna positsiooni ning kõrgendatud kaitsekohustust. Reaalsuses on tegu seega ülimalt akuutse ning mitmetahulise inimõigusi otseselt riivava sotsiaalse nähtusega, millega ei puutu kokku üksnes paljud Eesti naised, vaid hulgaliselt arenevaid lapsi ja noori.

Peresuhtes aset leidev alaealiste vastane vägivald omab selle mõiste sõnasõnalises tähenduses sügavaid ajaloolisi juuri, ent on läbi aegade leidnud endale ka üliperverssed avaldumisvormid näiteks seksuaalvägivalla näol.

Käesolevas magistritöös keskenduti alaealiste vastu peresuhtes toime pandud seksuaalvägivallajuhtumite menetluslikele probleemkohtadele ning raskustele, pöörates sealjuures olulist tähelepanu lapse positsioonile kohtumenetluses ning selliste menetluspoolte õiguste kaitsmise võimalustele.

Vägivalla all mõeldakse mistahes vormis aset leidvat igasugust teise inimese tahtlikku kehalist, vaimset ja/või seksuaalset kahjustamist või selliste tegevustega ähvardamist. Seksuaalne vägivald on seega vägivalla üldkategoriat konkretiseeriv alaliik, mis omab endas seksuaalset elementi. Perena on käesolevas töös käsitletud mistahes lähisuhtes eksisteerivat vähemalt kaheliikmelist leibkonda ning alaealise isiku mõiste puhul on lähtutud Eesti analüüsi osas asjakohasest määratlusest kui alla 18-aastasest isikust. Siinkohal on oluline mõista, et töö ulatuses ei ole lähisuhte analüüsi puhul rõhutatud alaealise isiku ja vanema sugulussuhet, vaid

autor on laiendanud kõnealust mõistet ka teistele täisealistele isikutele, kes omavad lapse üle eeskostet või on temaga usaldus- või sõltuvussuhtes.

Alaealiste isikute positsiooni parandamiseks on Eesti ühinenud erinevate rahvusvaheliste kokkulepetega – ÜRO Lapse õiguste konventsioon ja ÜRO Pekingi reeglid koosmõjus Euroopa Liidu liikmeks olemisega seotud otsekohaldavate direktiividega 2011/93/EL ja 2016/800/EL, mille eesmärgiks on selliste menetluspoolte turvalise positsiooni kindlustamine ning nende isikute prima huvi garanteerimine enne menetlust, selle ajal ning menetlusjärgselt. Lisaks rahvusvaheliselt siduvatele instrumentidele, on Eesti kaasajastanud enda seadusandlust ning üha rohkem hakanud aktiivset rõhuasetust oma strateegiatas asetama ka perevägivalda ennetamisele ja tõkestamisele.

Töö käigus analüüsiti esmalt Eestis kehtivat karistus- ja kriminaalõiguslikku raamistikku, mis laste vastu toime pandud seksuaalvägivaldajuhtumeid reguleerib. Pärast sellesisulise regulatsiooni avastamist ning läbitöötamist tutvus autor lähemalt Eesti kohtute asjakohase praktikaga, analüüsides täpsemalt kohtuasja 1-15-9213 toimikut – toimepandud teo üksikasju, kvalifitseerimise alust, menetluse käiku ja selle vältel tõusetunud probleeme.

Et autorile ei võimaldatud õigeaegselt ligipääsu suuremale hulgale menetlustoimikutele, otsustas töö autor koostöös juhendajaga muuta töö uurimisosas rakurssi ekspertintervjuule. Sellest johtuvalt viis magistritöö koostaja läbi intervjuu Lõuna Ringkonnaprokuratuuri II osakonna vanemprokuröri Raul Heidoga, kellega diskuteeris ulatuslikult lähisuhtevägivalda, alaealiste vastase vägivalda ning täpsemalt seksuaalvägivalda juhtumite ja nende menetlemise temaatikal. R. Heido, olles viidatud probleemimaastikul olnud aktiivne ühtekokku viimased 24-25 aastat, tugines intervjuu vältel oma sisekaemuslikule hinnangule, mille on tinginud pikk tööstaaž valdkonna praktikuna.

Kokkuvõtlikult täheldas töö autor uuringu läbiviimisel kolme erinevat puuduste kategooriat, mis alaealiste vastaste seksuaalvägivaldajuhtumite menetlemisel päevakorda tõusetuvad:

- 1) Probleemiga tegelevate institutsioonide ressursimaht ja sellega seonduvalt aktiivse isikuteringi pädevus spetsialiseerituse kontekstis. Mõnevõrra kaootiline ning laialivalgud järjepidevus selliste juhtumitega tegelevate lastegruppide ajaloos on tinginud nendes läbivuse puuduse – politseiametnike hulk konkreetses lastegruppides on erinev ning lastegrupi kui sellise eksistents on antud ühe kindla kohaliku prefekti otsustuspädevusse. Selline korraldus

on tinginud olukorra, kus Põhja prefektuuris tegeleb valdkonnaga 14 inimest, Lõunas 5 ning Läänes 0 inimest – seal puudub lastekaitsegrupp sootuks.

Viidatud probleemiga haakub suuresti ka sellise ressursi realselt mõõdetav pädevus oma töö tegemisel. Lastega seonduv probleematika on niivõrd õrn, et eeldab arvuliste spetsialistide järjepidevat ning süsteemset koostööd, menetlejate igakülgset koolitamist ning erialadevahelisi teadmisi;

2) Küsimus kehtivast materiaal- ja menetlusõigusest. Õigusraamistiku kontekstis on omakorda võimalik rääkida eraldi materiaal- ja protsessiõigusest.

Tänane karistusseadustik materiaalõiguse allikana on hulgaliste rahvusvaheliste kokkulepe ja juhiste implementeerimise tagajärjel muutunud süüteo koosseisud oma järjepidevuse kontekstis laialivalguvaks ning lohisevaks, mis muudab subsumeerimise pahatihti raskendatuks. Lisaks võib karistusseadustiku vägistamise süüteo põhikoosseisule ette heita liiga laia tegude ringi, mida koosseis enda alla hõlmab ning asjaolu, et säte on objektiivselt aegunud. Nimelt on tänaseks hõlmatud vägistamise alla ka mittevägivaldne sugulise iseloomuga tegu, mille elluviimine võis enne vastavasisulise Riigikohtu lahendit aastal 2015 tuua kaasa 6-15-aastase vabaduse kaotuse. Tänaseks on faktiliselt karistuse alamsanktsiooni küll otsusega muudetud ent sellesisuline muudatus pole karistusseadustiku redaktsioonis jõustunud.

Menetlusõigusliku poole pealt on etteheiteid Eesti õiguskorrale vähe. Probleemkohtadena täheldas autor üksnes lapse ülekuulamist ja videosalvestamist puudutavas osas ning Lastemaja kui teenuse Eesti õigusesse implementeerimatuse kohalt. Nimelt on Lastemajad Eestis küll aktiivselt tegutsevad, ent sellesisulist regulatsiooni menetlusõigusest ei leia;

3) Alaealise kui tunnistaja ja/või kannatanu isikust tulenev probleematika. Lapse areng on tema elu esimestes aastates väga erinevates faasides ning mingi konkreetne asjaolu võib eri vanuses lastele mõjuda väga erinevalt. Lapse õrna positsiooni ja tema õiguste maksimaalse kaitsmise eest tuleb seista enne menetlust, selle vältel ning pärast menetluse lõppu.

Eelnevalt viidatule tuginedes leidis üksüheselt kinnitust autori poolt püstitatud esimene hüpotees, kuivõrd realselt eksisteeriv ning kasutatav õigusraamistik objektiivse materiaal- ja menetlusõigusena ning sisse töötatud kohtupraktikana näeb sisuliselt küll ette sellesisuliste

süütegude menetlemise, on selline regulatsioon kehtiv üksnes ulatuses, mis võimaldab tekkida mitmetel olulistel lünkadel ja puudujääkidel, mis menetlust takistavad või vähemalt raskendavad.

Teise hüpoteesi kontrollimisel ühendas töö autor uuringu aluseks olnud teoreetilise aluspõhja kehtiva õigusliku regulatsiooni näol uuringu vältel omandatud teadmistega menetluslikest probleemkohtadest. Õigusliku raamistiku hambutust tekkinud lünkade ületamisel kinnitas mitte üksnes ekspertintervjuu raames saadud teave vaid ka Eesti kohtute praktika analüüs.

Kolmanda hüpoteesi kontrollimisel tutvus töö autor erinevate valdkonna spetsialistide poolt välja antud erialakirjanduse allikatega ning kõrvutas need R. Heidoga läbi viidud spetsialistintervjuu tulemustega. Mõlemal juhul on tegu uurimisaluse problemaatikaga tegelenud praktikutega, kes teavad üksikasjalikult kehtivat raamistikku ning oskavad selle tänast efektiivsust kõige objektiivsemalt hinnata. Ka kolmas hüpotees leidis kinnitust.

Alaealiste vastaste seksuaalkuritegude kontekstis on kõige olulisem seega keskenduda mitte üksnes tagajärgede likvideerimisele vaid ennetamisele ja tõkestamisele suunatud tegevusele. Sellega seonduvalt on esimeseks ja peamiseks soovitusel eeskätt alaealiste isikute harimine seksuaalsuse temaatikal perekonna, lasteaia ja/või kooli poolt. Sellise harimise kohustuse lasteaegade ja koolide näitel saaks reguleerida rangemalt riiklikul tasandil.¹⁵⁰ Teadlikkuse tõstmine mängib kandvat rolli ka alaealistega tegelevate menetlusorganite ja nende töötajate kontekstis. Laste õrn positsioon eeldab multidistsiplinaarset ja erialadevahelist koostööd, mille iga lüli peab olema professionaalne mitte üksnes enda valdkonnas, vaid omama lisateadmisi ka külgnevate distsipliinide kohta. Lisaks üldiselt kannatanu ja/või menetleja isiksusest tulenevatele põhjustele ja probleemidele leidsid töös käsitlust materiaals- ja menetlusõiguslikud probleemkohad, mis töös osavõtnud spetsialistide hinnangul pole aga eelnevalt viidatud ülekaaluvad. Kokkuvõtvalt tuleks sisse viia muudatus KarS-i §-i 141 osas ning reguleerida KrMS-is Lastemajade teenuse pakkumise alused, põhimõtted ja muud üksikasjad, sealhulgas Lastemajas läbi viidud laste eelintervjueerimine ning selle käigus salvestatud videosalvestise tõendina kasutamise võimalikkus kriminaalmenetluses.

Eelnevale tuginedes võib väita, et kõik 3 autori poolt püstitatud hüpoteesi leidsid uuringutulemuste põhjal kinnitust.

¹⁵⁰ Nii nagu see on leidnud implementeerimist Ameerika Ühendriikides Erin's Law näitel. – *Supra*, lk 47.

Autor teadvustab endale, et niivõrd mahuka sotsiaal-ühiskondliku probleemi nagu seda on perevägivald, täpsemalt selline mis on suunatud alaealiste ohvrite vastu, on hoomamatult laiaulatuslik ning mitmetahuline probleem, mis eeldab kogu riigi erinevate õiguskaitse- ja sotsiaalhoolekande- ning -kindlustusorganite omavahelist pidevast ja organiseeritud koostööd. Järgides valdkonna spetsialistide soovitusi, teiste riikide kinnitust leidnud praktikad ning käesolevas magistritöös pakutud lahendeid on töö autori hinnangul võimalik muuta ühiskondlikku käsitusl kõnealusel probleemist ning sellega seonduvalt ka ehk kaasneva kahju ulatust.

Domestic violence against minors - procedural difficulties of sexual assault cases in Estonia

Resumé

Our democratic republic is essentially based on the principle that its members, the communities they have created and the descendants of such communities, each have the right to liberty, integrity and equality, where cohabitation is essentially an alternative to a violent way of thinking. Such an idealistic symbiosis must be fully guaranteed and protected by the state.

Despite the seemingly constitutional structure of the state, the reality surrounding people is somewhat different – in an environment that is supposed to be a social contract, despite a constitutional provision, a significant proportion of people use violence as one of the potential means of resolving conflict. What is even more worrying is the fact that violence is not only used by two males under the influence to settle a dispute, but also seen as an adequate educational measure in family relationships, without realizing the very delicate position of a child and the increased duty of protection. In reality, it is therefore an extremely acute and multifaceted social phenomenon that directly violates human rights, which is not confined to Estonian women, but also to a multitude of developing children and young people.

Violence against minors in family relationships has deep historical roots in the literal meaning of this concept, but has always found itself overturned in forms such as sexual violence.

Thus this Master's thesis focused on the procedural issues and difficulties of sexual violence cases against minors in family relations, paying close attention to the child's position in court proceedings and the possibilities of protecting the rights of such parties.

Violence refers to any form of intentional physical, mental and/or sexual injury or threat of intimidation by another person. Sexual violence is thus a sub-category that fleshes out the general category of violence and has a sexual element. The term family consists of at least two members of a household within the frames of this thesis. The definition of a minor is based on an appropriate definition of a person under 18 years of age. It is important to understand that, in the scope of the thesis, the relationship between a minor and a parent is not emphasized in close relationship analysis, but the author has extended this concept to other adults who have a relationship of trust or dependence on the child.

In order to improve the position of minors, Estonia has joined various international agreements - the UN Convention on the Rights of the Child and the UN Beijing Regulations, in conjunction with the directly applicable Directives 2011/93 / EU and 2016/800 / EU on the membership of the European Union, which guarantees the best interest of such parties before, during and after the procedure. In addition to internationally binding instruments, Estonia has modernized its legislation and increasingly started to focus on prevention of domestic violence in its strategies.

Based on the aforementioned, the author of this Master's thesis set two main goals:

- 1) to find an answer to the question whether the legal landscape valid in the Republic of Estonia at the time of writing of this thesis regulates the resolution of sexual violence against minors, as a subset of one of the intimate partner violence, and has determined that the resulting procedural difficulties and/or obstacles do not arise to a significant extent;
- 2) to find an answer to the question whether the legislation in force in the Republic of Estonia offers the necessary measures to overcome such difficulties in the handling of such cases of domestic violence, and in the absence of such measures to the extent necessary, whether and how such overriding measures can be provided on the solutions and recommendations made in Estonia and/or abroad.

Based on the above-mentioned goals and the research problem of this paper, the author put together 3 hypotheses:

- 1) despite the existence of a regulation regulating the conduct of sexual violence against minors in close relationships, there are many procedural difficulties in resolving such cases;
- 2) the number of measures offered to overcome such procedural difficulties in Estonian law is insufficient to fill the gap;
- 3) such measures can be proposed and implemented in the future.

When reviewing the first hypothesis, the author of the thesis first analyzed the current criminal law framework in Estonia that regulates cases of sexual violence against children. After discovering and working on this regulation, the author studied more closely the relevant practice of Estonian courts by analyzing in more detail the details of case 1-15-9213 (this includes details of the act committed, the basis of the qualification, the course of the procedure and the problems that arose during it).

The author of the thesis, in cooperation with the supervisor, decided not to allow timely access to a larger number of procedural files, to change the research part of the thesis to an expert interview. As a result, the Master's thesis draftsman conducted an interview with Raul Heido, Senior Prosecutor, Department of Southern District Prosecutor's Office, with whom he discussed extensively domestic violence, violence against minors and, more specifically, cases of sexual violence and their proceedings in court. Having been active on the problem landscape for the last 24-25 years, R. Heido relied on his own intrinsic assessment, as a result of his long career as a trainee in the field.

In conclusion, the author of the thesis observed three different categories of deficiencies in the conduct of the study, which are on the agenda in the proceedings of sexual violence against minors.

The first large group thus consists of the resources of the institutions dealing with the problem and the competence of the active people in the context of specialization. The somewhat chaotic and widespread continuity in the history of children's groups dealing with such cases has led to a lack of permeability - the number of police officers in specific child groups is different and the existence of a group of children as such has been assigned to the decision-making power of one particular local prefect. This arrangement has led to a situation where 14 people are working in the North Prefecture, 5 people in the South and 0 in the West - there is no child protection group there.

The aforementioned problem is also largely linked to the real measurable competence of such a resource in the performance of its work. The problems in relation to children is so delicate that it requires consistent and systematic cooperation of numerical specialists, comprehensive training of processors and interdisciplinary knowledge.

As a second set of problems, it is possible to address the issue of current substantive and procedural law. In the context of the legal framework, it is possible to talk about substantive material and process law.

Today's Penal Code as a source of substantive law has resulted in a number of international convictions and instructions that have made the convictions in a context of continuity and fluctuation, which often makes sub-cumulation difficult. In addition, the main composition of the criminal offense of rape in the Penal Code may be accused of too wide a range of acts that the composition encompasses and the fact that the provision is objectively obsolete. Namely, non-violent sexual acts have been included in the rape offence to date, the implementation of which may have resulted in the loss of 6-15 years of freedom before the corresponding Supreme Court ruling in 2015. To date, although the sanction of punishment has been amended by a decision, this amendment has not entered into force in the version of the Penal Code.

There is little criticism of the Estonian legal order on the procedural side. As a problem, the author noticed only the question concerning the child's questioning and video recording and the place of implementation of the Children's House as a service in Estonian law. Namely, Children's Houses in Estonia are active, but there is no regulation on procedural law.

The third problem, probably the most self-evident, should be addressed by the problems of the minor as a witness and/or victim. The child's development is in very different phases of the first years of his life, and a particular fact can affect children of different ages very differently. The child's delicate position and maximum protection of his rights must be upheld before, during and after the proceedings.

On the basis of the aforementioned, the first hypothesis put forward by the author was confirmed unambiguously, as the real and practicable legal framework as objective material and procedural law, and as established case-law, foresees in essence the handling of such offenses, is only valid to the extent that there are several important gaps and shortcomings, which hinders or at least complicates the procedure.

In the second hypothesis, the author of the thesis combined the theoretical basis underlying the study with the existing legal regulation with knowledge of procedural problems acquired

during the study. In overcoming the gaps in the legal framework, the information obtained during the expert interview was confirmed by the analysis of the case law of Estonian courts.

On the basis of the abovementioned, it can be stated that all 3 hypotheses of the author were confirmed by the results of the study.

The author acknowledges that such a large social problem such as domestic violence, more specifically, targeting juvenile victims, is an incredibly wide-ranging and multifaceted problem that requires constant and organized co-operation between different law enforcement and social welfare institutions throughout the country. According to the recommendations of the specialists, the practice approved by other countries, and the solutions proposed in this Master's thesis, the author of the thesis considers it possible to change the societal approach to the problem and, consequently, the extent of the accompanying damage.

Lühendid

EL – Euroopa Liit

EV – Eesti Vabariik

FRA – Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet

KarS – Karistusseadustik

KrMS – Kriminaalmenetlusseadustik

LasteKS – Lastekaitse seadus

LSV – Lähisuhtevägivald

LÕK – Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Lapse õiguste konventsioon

PKS – Perekonnaseadus

PPA – Politsei- ja Piirivalveamet

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

RKKKo – Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus

RKTKo – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus

STAR – Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadustik

TsÜS – Tsiviilseadustiku üldosa seadus

WHO – Maailma Terviseorganisatsioon

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Kasutatud kirjandus

1. A. Allaste, V. Võõbus. Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused. Tallinn, 2008. –
<http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4021/1/Allaste%20ja%20V%C3%B5%C3%B5bus%2c%202008.pdf> (10.04.2019)
2. G. Alver. Lähisuhtevägivalla ennetamise ja tõkestamise võimalustest Eestis. Magistritöö. Tartu Ülikool 2017. –
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/57105/alver_gina.pdf (29.04.2019)
3. A. Aru, K. Paron. Lapse parimad huvid. Juridica 6/2015. 375. -
https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2015_6_lapse_parimad_huvid&pdf=1
(23.04.2019)
4. C. Breen. The Standard of the Best Interest of the Child: A Western Tradition in International and Comparative Law. International Studies in Human Rights, volume 72.
5. K. D. Bussmann, W. Horn. Family Violence Against Children: A Challenge for Society. De Gruyter 2011.
6. Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas 2016. Kriminaalpoliitika uuringud. TNS Emor. Tallinn 2016. –
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/eesti-elanikkonna-teadlikkuse-uuring-soopohise-vagivalla-ja-inimkaubanduse-valdkonnas-2016> (29.04.2019)
7. Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, § 27, 2017.
8. Eesti ÜROs. Välisministeerium. - <https://vm.ee/et/eesti-uros> (29.04.2019)
9. A, A. Frank-Viron. Lind-Liiberg. Seksuaalselt väärkoheldud laste paremaks abistamiseks avatakse Lastemajad. – <https://www.tai.ee/images/Lastemaja.pdf>
(29.04.2019)
10. M. D. A. Freeman. Children's Rights: Volume I. 2004.
11. K. Kaljulaid. President Kersti Kaljulaid Eesti Vabariigi iseseisvuspäeva aktusel 24. veebruaril 2017 Estonia Kontserdisaalis 2017. –
<https://www.president.ee/et/ametitegevus/koned/14739-vabariigi-president-iseseisvuspaeval-estonia-teatri-ja-kontserdimajas-24-veebruari-2017/index.html>
(06.03.2019)
12. K. Kask, A. Liivamägi-Hitrov. Lapse küsitlemise käsiraamat. Tallinn 2016. –
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/lapse_kusitlemise_kasiraamat_2016_0.pdf (29.04.2019)

13. Kuriteo toime pannud alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Alaealistele spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe. Narva-Jõesuu 2018. –
<https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Kuriteo%20toime%20pannud%20alaealiste%20erikohtlemine%20kriminaalmenetluses.pdf> (29.04.2019)
14. M. Laanpere. Lähisuhtevägivald ja tervis. Tartu Ülikool, 2012. –
<https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/24125/index.html> (30.03.2017)
15. Lapse õigusi käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat. Euroopa Põhiõiguse Amet 2015. –
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra_ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_et.pdf (29.04.2019)
16. Lapsesõbralik õigusemõistmine. Lastekaitse Liit 2019. -
<https://www.lastekaitseliit.ee/lapsesobralik-oigusemoistmine/> (29.04.2019)
17. Laste ja noorte õigused ja kohustused. Eesti Vabariigi Õiguskantsler. -
<https://www.oiguskantsler.ee/et/laste-ja-noorte-%C3%B5igused-ja-kohustused>
(29.04.2019)
18. Laste seksuaalse väärkohtlemise põhjused. Kriminaalpoliitika.ee. -
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/laste-seksuaalne-vaarkohtlemine/laste-seksuaalse-vaarkohtlemise-pohjused> (23.04.2019)
19. Lastemaja. Sotsiaalkindlustusamet. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-pered/lastekaitse/lastemaja> (29.04.2019)
20. Map of the 53 Countries that Ban the Corporal Punishment of Children. Brilliant Maps, 2018. – <https://brilliantmaps.com/corporal-punishment/> (29.04.2019)
21. S. McLeod. Psychodynamic Approach. Simply Psychology. 2007. –
<https://www.simplypsychology.org/psychodynamic.html> (01.04.2017)
22. Meetmed perevägivalatseteatele. Lisamaterjalid VVA koostamise töörühma aruteludeks. Tallinn 2014. –
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/meetmed_perevagivalatseteatele_11.09.2014.pdf (30.03.2017)
23. Mis on laste seksuaalne väärkohtlemine? Kriminaalpoliitika.ee. -
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/laste-seksuaalne-vaarkohtlemine/mis-laste-seksuaalne-vaarkohtlemine> (23.04.2019)
24. Mis on vägivald? Eesti Seksuaaltervise Liit. -
<https://www.estl.ee/seksuaalv%C3%A4givald-1/mis-on-v%C3%A4givald> (10.04.2019)
25. A. Mitendorf. Sotsiaaltöö teooriad ja meetodid. Lääne-Viru Rakendusõrgkool 2010. –
http://www.lvrkk.ee/kristiina/Airi_Mitendorf/ST/kognitiiv---kaumlitumuslikud-teooriad.html (30.03.2017)

26. L. Mumm. Alaealise ülekuulamise erisused kriminaalmenetluses. Magistritöö. Tallinna Tehnikaülikool 2019. – <https://digi.lib.ttu.ee/i/?11532> (29.04.2019)
27. P. Murrik. Kiindumussuhte tähtsus lapse arengus. Perekeskus Sina ja Mina, 01.06.2012. - http://www.sinamina.ee/ee/uudiskiri/artikkel-kiindumussuhte-olulisusest/?c_tpl=1114 (23.04.2019)
28. Müüdid kohtingu- ja seksuaalvägivalda kohta. Eesti Seksuaaltervise Liit. – <https://www.estl.ee/valdkonnad/seksuaalv%C3%A4givald/seksuaalsus-1%C3%A4hedus-v%C3%A4givald/m%C3%BC%C3%BCdid-kohtingu--ja-seksuaalv%C3%A4givalda-kohta/#Seksuaalv%C3%A4givalda%20esineb> (29.04.2019)
29. Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring: Tulemuste kokkuvõte. Euroopa Põhiõiguste Amet, 2014. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf (29.04.2019)
30. R. Narits. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn 2004.
31. K. Oja. Lähisuhtevägivaldajuhtumite menetlemise materiaal- ning menetlusõiguslik regulatsioon Eesti õigussüsteemis Istanbuli konventsiooni kontekstis. Magistritöö. Tartu Ülikool 2015. – http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/47766/oja_kaspar.pdf?sequence=1&isAllowed=y (29.04.2019)
32. A.-M. Penu. Kodurahu huvides. Lähisuhtevägivaldast Eestis. Feministeerium. 2015. – <https://feministeerium.ee/kodurahu-huvides-lahisuhtevagivallast-eesis/> (29.04.2019)
33. Perekonna olemus tänapäeval. Miksike. - <https://miksike.ee/documents/main/referaadid/perekonnaop.htm> (29.04.2019)
34. K. Perv. Perevägivald sotsiaalse stratifikatsiooni mõjurina. Magistritöö. Tartu 2013. – https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/38725/perv_kaira.pdf?sequence=1&isAllowed=y (29.04.2019)
35. I. Pettai, R. Narits, S. Kaugia. Perevägivalda juriidilise regulatsiooni hetkeseis ja perspektiiv Eesti õiguspraktikute küsitluse põhjal. – Juridica, IX, 2015.
36. I. Pettai, S. Kaugia, R. Narits. Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist. Riigikogu Toimetised 31/2015. – <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Iris-Pettai-Silvia-Kaugia-Raul-Narits-Perev%C3%A4givald-n%C3%B5uab-j%C3%B5ulisemat-juriidilist-sekkumist-.pdf> (29.04.2019)
37. I. Pettai, S. Kaugia, R. Narits. Õigusloomel on Eestil arenguruumi. Riigikogu Toimetised 38/2018. – <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/%C3%95igusloomes-on-Eestil-arenguruumi.-Pettai-Kaugia-Narits.pdf> (29.04.2019)

38. Politsei- ja Piirivalveamet. Aga mina julgen sekkuda. Kättesaadav:
<https://agamina.ee/kampaania/ppa.html> (06.03.2019)
39. M.-L. Sari. Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed. Magistritöö. Tartu Ülikool 2014. –
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42238/sari_maarjaliisa.pdf?sequence=1&isAllowed=y (29.04.2019)
40. Seksuaalvägivald. Eesti Seksuaaltervise Liit. –
<https://www.estl.ee/seksuaalv%C3%A4givald-1/seksuaalv%C3%A4givald> (29.04.2019)
41. Seksuaalvägivaldalla levimus ja hoiakud Eestis: uuringute ülevaade. Eesti Seksuaaltervise Liit 2015. –
http://www.estl.ee/admin/upload/Dokumendid/SVV_ULEVAADE_EESTIS_2015.pdf (29.04.2019)
42. M. Sillaots. Kohtulik uurimine ja tõendamisvõimalused kriminaalmenetluses. Juridica VIII/2012.
43. Social Learning Theory (Bandura). Learning Theories. 2007. – <https://www.learning-theories.com/social-learning-theory-bandura.html> (02.04.2017)
44. K. Soo, E. Reitelmann, T. Laan, (koost.) Sooline vägivald ja perevägivald. ENÜ Sihtasutus. Tallinn 2012. – http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf (10.04.2019)
45. Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister (STAR). Sotsiaalministeerium. –
<https://www.sm.ee/et/sotsiaalteenuste-ja-toetuste-andmeregister-star> (29.04.2019)
46. E. Tamm. Naistevastase vägivaldalla märgilisest tähendusest. Naiste Hää. 22.04.2014. –
<https://naised.net/2014/04/22/juri-saar-naistevastase-vagivalla-margilisest-tahendusest/> (29.04.2019)
47. The Editors of Encyclopædia Britannica. Domestic violence. Encyclopedia Britannica Online. 27.01.2012. – <https://www.britannica.com/topic/domestic-violence> (29.04.2019)
48. U. Traat. Laste kehaline karistamine ja hälbivus. Haridus 7-8/2008. -
http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/7_82008/7-11.pdf (15.04.2019)
49. What is Cognitive Behavior Therapy (CBT)? Beck Institute for Cognitive Behavior Therapy. 12.11.2012. – <https://www.beckinstitute.org/get-informed/what-is-cognitive-therapy/>
50. A. Ülviste, J. Salla. Alaealiste menetlusosaliste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Riigiprokuratuuri analüüs 2017. -
<https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Alaealiste%20menetlusosaliste%20erikohtlemine%20kriminaalmenetluses.pdf> (28.04.2019).

Kasutatud õigusaktid

51. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
52. Euroopa Inimõiguste Konventsioon. –
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_EST.pdf (29.04.2019)
53. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (29.04.2019)
54. Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta. –
http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/GuidelinesChildFriendlyJustice_ET.pdf (29.04.2019)
55. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11V.2011. –
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462531> (30.03.2017)
56. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/800, 11. mai 2016, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatise. –
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0800>
(29.04.2019)
57. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2006/54/EÜ, 5. juuli 2006, meeste ja naiste võrdsete võimaluste ja võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamise kohta tööhõive ja elukutse küsimustes. - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/et/TXT/?uri=CELEX:32006L0054> (29.04.2019)
58. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0093> (29.04.2019)
59. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0093> (29.04.2019)
60. Karistusseadustik. – RT I, 13.03.2019, 77.
61. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 13.03.2019, 7.
62. Laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitlev Euroopa Nõukogu konventsioon. –

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/lanzaro-teconvention_est.pdf (29.04.2019)

63. Lastekaitseseadus. – RT I, 12.12.2018, 49.
64. Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seadus. – RT II, 26.09.2017, 1.
65. Perekonnaseadus. – RT I, 09.05.2017, 29.
66. Tsiivilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2019, 22.
67. Tsiivilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 30.01.2018, 6.
68. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee miinimnõuded alaealistega seotud asjade menetlemisele (Pekingi reeglid). –
<https://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> (29.04.2019)
69. ÜRO Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

Kasutatud kohtupraktika

- 70. RKKKo 3-1-1-72-07.
- 71. RKKKo 3-1-1-73-15.
- 72. RKKKo 3-1-1-73-15.
- 73. RKKKo 3-1-1-73-15.
- 74. RKKKo 3-1-1-73-15.
- 75. RKTko 3-2-1-18-13.
- 76. RKKKo 3-1-1-100-15.

Lisad

Lisa 1. Intervjuu transkriptsioon Lõuna Ringkonnaprokuratuuri vanemprokurör Raul Heidoga

Küsimused	Vastused
Küsimus 1: kui pikk on teie tööstaaž lähisuhtes toimepandud lastevastaste vägivalla juhtumite menetlemises?	Vastus 1: Alustaksin oma tööstaaži lugemise arvestust aastast 1995. Olen 30 aastat prokurörina töötanud, ehkki alguses olin prokuratuuri uurija. Alaealisi puudutavad teemad on päevakajalised aastast 1995, mil Tartus loodi Tartu Lastetugi keskus. Seega on minu tööstaaž lähisuhtes toimepandud lastevastaste vägivalla juhtumite menetlemisel umbes 24-25 aastat.
Küsimus 2: kui tihti või mis hulgal (näiteks protsendina kogutööst) tuleb/on tulnud teil kokku puutuda lastevastaste vägivalla juhtumitega?	Vastus 2: kuni 2018. aasta detsembri kuuni olin olnud väga pikaajaliselt Lõuna ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör ning Lõuna prefektuuri lastekaitse grupi pereprokurör. Hetkese seisuga olen aga vanemprokurör. Arvestades perioodi enne 2018. aasta detsembrit julgen öelda et kokkupuutuvus oli isegi 100% ulatuses.
Küsimus 3: kui suur osa sellistest kokkupuudetest (100%-ist) on seotud alaealiste lapsohvri seksuaalse kuritarvitamisega?	Vastus 3: Umbes 90% ulatuses, kuivõrd lastekaitse grupp tegeleb põhiliselt raskemate juhtumitega ning igasugune laste seksuaalne väärkohtlemine on üldjuhul raske. Kergemate laste vastu suunatud juhtumitega tegeletakse teistes politsei gruppides.
Küsimus 4: mida peate teie lastevastaste seksuaalkuritegude menetlemisel peamisteks probleemkohtadeks?	Vastus 4: Alustuseks politsei ressurssidest - kui rääkida Eesti kontekstis, siis ühtne menetluslik praktika üle Eesti sisuliselt puudub. Aastal 2010 loodi politsei grupid prefektuuride juures ning oli määratud üks konkreetne politseiametnik, kes koordineeris kõigi teiste grupi liikmete tööd. Hetkese seisuga on taas keegi nende tööd selliselt koordineerimas, kuid vahepeal oli pikk periood, mil selline koordineatsioon puudus. Seega kasvasid grupid teatud määral lahku. See tähendab seega seda et koosseisud on väga erinevad - Lääne prefektuuris pole üldse lastekaitsegruppi, mistõttu sealne tööjaotus on üleüldse pisut erinev. Eesti on niivõrd väike riik, et Eestis peaks töö toimima kõikides gruppides ühte moodi ja üheteaoliselt, kuid kuna temaatika on antud kohalike prefektide otsustada, see tähendab küsimus sellest kas lastekaitse grupid

üleüldse eksisteerivad või mitte ning millised nad täpsemalt on, siis on ilmselt küsimus selles, kuidas väärtustab kohalik prefekt lastekaitse gruppe.

Lisaks on paslik märkida, et Põhja prefektuuris on sellega tegelevat töötajat ühtekokku 14, samal ajal kui Põhja prefektuuris vaid 5. Kui me (Põhja prefektuur) tahaksime arendada operatiivjälituslikku tegevust, siis 5 inimesest jääb kahtlemata vajaka. Politsei ressursside plahvatuslikku suurenemist pole oodata ka ilmselt tulevikus. Samas, arvestades olukorra kõiki asjaolusid, oleme ilmselt paremas positsioonis kui näiteks masskuritegude tegelevad politseinikud, kes sisuliselt upuvad kriminaalasjadesse.

Mis puudutab aga tõendamist, siis iga aastaga muutub tõendamise raskus järjest keerulisemaks (eriti Riigikohtu otsustele tuginevalt). Kõik sai alguse nn Biechonski otsusest¹⁵¹, kus viimane mõisteti õigeks. Seejärel on päris palju lastevastase kuritegude juhtumeid toimunud sellise skeemiga, kus esimese ja teise astme kohus mõistab süüdi ning riigikohus kas mõistab õigeks või saadab esimese astme kohtusse juhustega tagasi. Kusjuures tihtipeale pole sellised nõuded täidetavad ning just seetõttu olen isegi olnud keerulises positsioonis, st teatud juhtudel olen olnud sunnitud menetluse lõpetama. Seega võib väita, et tõendamislävi järjest tõuseb, mis pole teatud mõttes aga ka üllatus, kui võrd tegemist pole lühikeste karistustega. Reegel sellest et alla 10-aastane laps on seksuaalsüütegude suhtes arusaamisvõimetu ning ei saagi uurijale kirjeldamisel millestki aru saada, ei kehti enam. Varasemalt pidasime trumbiks, et kui alaealine isik räägib siis ei ole ta lihtsalt võimeline selliseid asju välja mõtlema. Kahjuks nõutakse antud ajahetkel kõikvõimalikke ja igasuguseid külgnevaid tõendeid, mis seda lapse juttu tõendaks ja/või kinnitaks. Ikkagi on seega levinud arvamus, et lapsed on võimelised ka selliseid juhtumeid fantaseerima ja mistahes asju välja mõtlema.

¹⁵¹ RKKKo 3-1-1-73-15.

	<p>Enamus kriminaalrajade puhul ei ole meil väga erilist või mahukat tõendite paljusust. Küsimus on selles, et mis on tõend ja mis ei ole - tõendiks on see, kuidas laps vahetult räägib kellelegi, nt emale et kasuisa tegi midagi. Sellised ütlused on tõendiks, kuid juhul kui need tulevad välja alles 2-3 kuu pärast, siis ei ole need enam otseseks tõendiks, vaid nende ütlustega me pigem kontrollime laste ütluste usaldusväärust.</p> <p>Koheselt tekivad aga ka lisaprobleemid olukorras kus nt laps on rääkinud sellest mis juhtus erinevatele isikutele. Kui sellisel juhul esineb detailides teatud vastuolusid, mis lapse puhul on mh vältimatud, muutub olukord väga kiiresti väga keeruliseks.</p> <p>Lisaks alaealiste ütlustele ei olegi meil pahatihti muid tõendeid. Kui midagi on võimalik jälitustegevusega tuvastada, on hea, kuid valdavalt on siiski tõendiks lapse ütlused ning nende usaldusväärus.</p>
<p>Küsimus 5: kas menetlemist raskustavad takistused tulenevad pigem lünklikust õiguskorrast või ebapädevast aparaadist ja/või ohvri isikust?</p>	<p>Vastus 5: Kriminaalkoodeksiga olid asjad võrdlemisi selged – eksisteeris iga kuriteokoosseis. Karistusseadustiku tulekuga läksid asjad lahku – osad koosseisud on seksuaalsüütegude all ning osad on alaealiste vastu suunatud asjade all erinevates paragrahvides. Nüüd saame rääkida ka nn pornodirektiivi¹⁵² ülevõtmisest Eesti kontekstis, mistõttu hakati mh muutma kuriteokoosseise, mille tagajärjel on muutunud olukord väga segaseks ning koosseisud väga raskesti arusaadavateks. Kui vägistamise juurde lisati sugulise iseloomuga tegu, siis vägistamise mõiste on läinud niivõrd laiaks ja lohisevaks, et ongi väga keeruline.</p> <p>Seadusandluses on lisaks probleem, et karistusseadustiku kontekstis tuli juurde sugulise iseloomuga tegu ning kui on olukord, kus nt vanaisa laseb 4-aastaselt ühe korra katsuda oma suguelundit, kas see tähendab 6-15 aastat vangistust karistusena? See ei ole proportsionaalne karistus. Sellega seoses tuli riigikohtu lahend, mis puudutab</p>

¹⁵² Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/92/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK.

vägivallata suguühet, mis varem klassifitseerus KarS § 142 alla ning seejärel muudeti alamsanktsiooni. Sellistel puhkudel meil enam sanktsioonis alammäära ei ole. Enne seda olime piltlikult öeldes „kõhuli maas“ üritades mõelda, kuidas neid karistusi küsida, kuna oli arusaadav, et tegemist on ebaproportsionaalse karistusega. Hetkese seisuga on see jälle enam-vähem paigas.

Viidatud Biechonski otsus jõustus aastal 2015. Praegu on aasta 2019, kuid sellele vaatamata pole seadusandja siiani suutnud Riigikohtu otsust paika panna. KarS § 141 on endiselt sisuliselt 4 aastat muutmata. Sellega seoses just ongi eeskätt karistusõigusega seonduvalt meil probleeme.

Protsessi poole pealt kuni 2010. a ei olnud otseseid alaealise erikohtlemise paragrahve. Pärast neid muudatusi, kus muuseas ka kolleeg Lea Pähkel oli aktiivne, pandi konkreetselt paika, millal on võimalik laste ütlusi salvestada videosse ilma kohtusse kutsumata jne. Üldiselt ma ei saaks öelda, et midagi oleks pahasti.

Siin on võib-olla siiski kaks momenti, millele tähelepanu pöörata:

Esiteks, mis puudutab lapse ülekuulamist ja videosalvestamist, millega kaasneb kaitsevõimalus esitada taotlus prokurörile. See on puhtalt praktiline küsimus, mis on kasulik prokurörile - kas ta lahendab taotluse või mitte. Tunduvalt mõttekam on asjakohase taotluse puhul taotlus rahuldada ning laps täiendavalt üle kuulata (kuigi see on lapse ülekuulamise reeglite vastane, kuna mida vähem neid üle kuulata seda parem), kuid teisest küljest mõtleb prokurör selle üle, et kui ta selle taotluse teeb kohtus ning kui kohus selle rahuldab, ei pääse lapse kohtusse kutsumisest üle ega ümber. Mõtlemiskoht - kumb on riiklikule süüdistusele kasulik?

Teine probleem on teema, mis puudutab Lastemajade tekkimist Eestis. Lapsemajade tekkimisega on ühest küljest tegemist väga positiivse nähtusega. Olen ka ise väga aktiivselt toimetanud Lastemajadega seonduvalt. Islandi või laiemalt põhjamaade

	<p>Barnahuse mudel võiks ka Eestis kehtida, kuid Lastemajad kui sellised jõudsid Eestisse sellisel kujul, et on tekitanud uusi probleeme, kuivõrd nüüd on olemas terminid nagu <i>Lasteamaja</i> ja <i>laste eelintervjueerimine</i>, ent sellised mõisted kriminaalmenetlust reguleerivates õigusaktides puuduvad üleüldse. Probleemiks on kõikide laste eelintervjueerimiste kasutamine tõendina kriminaalmenetluses. See on hetkel veel lahendamata küsimus.</p> <p>Mina nimetaksin seda siiski pigem psühholoogiliseks intervjuuks, kuigi ärakuulajad Lastemajades ei ole psühholoogid vaid pigem sotsiaaltöötaja taustaga inimesed.</p> <p>Lastemajade seos kriminaalmenetlusega on seega hetkel veel lahtine - kuidas see edasi kujuneb, kuidas teeme Lastemajade töö „söödavaks“ ka kriminaalmenetluses, seda näitab aeg. Lastemajade funktsioon on ka natukene lihtsam kui põhjamaades, kus Lastemajad tegelevad mitte ainult seksuaalväärkoheldud vaid üldiselt väärkoheldud lastega.</p> <p>Kindlasti mängib ka rolli see, millises alluvuses Lastemajad on. Meil on ta sotsiaalkindlustusameti alluvuses. Küllastasin viimati Norras Bergeni lastemaja detsembrikuus, kus on lastemajad politsei alluvuses ning mulle meeldib see variant tunduvalt rohkem.</p>
<p>Küsimus 6: kas seda võiks ideaalis ka eestis implementeerida?</p>	<p>Vastus 6: Usun, et siin on poolt ja vastu argumente. Imselt vastu räägib asjaolu, et kui politsei ise menetleb ja uurib, siis Lastemaja võiks olla kuskil ikkagi kõrval sotsiaaltalituste juures. Kriminaalmenetluslikult oleks aga politsei ja prokuröri jaoks tunduvalt lihtsam, kui see oleks lähemal.</p>
<p>Küsimus 7: lähisuhtevägivald omab sügavaid ajaloolisi juuri – kas sedasama võib ka lastevastase vägivalla kohta öelda?</p>	<p>Vastus 7: Ma olen niivõrd praktiline, et minu teooria seisneb ainult praktikas. Saan sellest aru nii, et kui peres on lapsed kui pere lahutamatu koososa, siis kõik mis peres toimub on ka seotud ja seostes lastega ning lapsed kannatavad seeläbi igasuguse lähisuhtevägivalla all, ka siis, kui vanemad selle toime panevad. Seosed on seega olemas.</p>

	<p>Vaatamata ka moodsate peremudelite olemasolule on puhtpraktikas on meil need juhtumid, kus lähisuhtevägivald on mehe ja naise vahel. Kui nendes peredes on ka lapsed, siis on tihti ka lastevastast vägivalda. Ega me muidu ei nõuaks kõikides lähisuhtevägivalla asjades kindlaks tegemist, kas peres on lapsed või mitte. Isegi kui sündmustest ei paista välja piisavalt, palume siiski lapsekaitsetöötajatel selgeks teha kogu olukord kas läbi lasteaia või kooli jms, et saada selgust kuidas lähisuhtevägivalla sündmused mõjutavad lapse arengut.</p>
<p>Küsimus 8: kuidas koheldakse eestis lapsohvreid sellelaadsetes menetlustes? Kas lapse õigused on piisavalt kaitstud ja hoitud?</p>	<p>Vastus 8: Nii ja naa - eelkõige puudutab teema õigusmenetluse kontekstis politseid. Ma ei näe otseselt probleemi prokuratuuris, kus spetsialiseerumine on olemas ning eksisteerivad kindlad prokurörid, kes teemaga tegelevad. Politseiga on aga lugu selline, et raskemate kuritegude puhul on loodud erigrupid. Tartus on vägivallakuritegude talitus, kus on uurijad, kes tegelevad igasuguse lähisuhtevägivalla (ka lapsevastase) kuritegudega. Erikohtlemine on kirjas seaduses ja see seaduste täitmine on ikkagi (lisaks kuriteoohvrite direktiivi vastuvõtmise temaatika) kaasa toonud väga suuri kohustusi menetlemiseks. Üks paragrahv näiteks puudutab riski hindamist. Riski hindamine on selline teema, kus suurem osa politseiametnike ei tea ega pole koolitatud piisavalt.</p> <p>See mida olen kogu aeg üritanud implementeerida, seni küll edutult, on seesama spetsialiseerumine. Olen alati olnud seisukohal, et kui mõni politseiuurija nt tegeleb väga edukalt tapmistega, siis on kurjast panna ta elusale ohvrile lähedale, kuna suure tõenäosusega ei oska ta ohvrikeskselt oma tööd teha (esitab süüdistavaid küsimusi, tekitab negatiivseid assotsiatsioone) ning seesama kehtib ka laste kontekstis. Seega spetsialiseerumine on endiselt päevakorras, kuid kahjuks politsei ressursid seda ei võimalda ning meil jääb lihtsalt loota, et lähisuhtevägivalla gruppidesse ja talitustesse satub üha enam noori hakkajaid uurijaid, kellele moodsad teemad tunduvad atraktiivsed.</p>

	<p>Läbi selle suudamegi tagada laste õigused kriminaalmenetluses. Väga palju on nende õiguste tagamine mitte ainult kriminaalmenetlusest vaid pisikematest detailidest. Prokurörid ütlevad tihti, et oleme rohkem sotsiaaltöötajad kui prokurörid, kuna igast kriminaalasjast tulenevad välja hulgaliselt sotsiaalprobleeme, mida ei ole võimalik lahendada kriminaalmenetluses. Selleks kutsume kokku erinevaid ümarlaudu igasuguste spetsialistidega, teeme koostöövõrgustikke, spetsiifilisi ümarlaudu jne. Järelikult on laste õiguste tagamine võimalik vaid koostöös erinevate spetsialistidega. Selline koostöö on oluline, kuivõrd on palju konkreetsest prokurörist – koostöö on võimalik vaid siis kui kõik on nn samal tasandil.</p>
<p>Küsimus 9: kas lastevastaste seksuaalvägivalla juhtumite osakaal on aastatega muutunud?</p>	<p>Vastus 9: Tunde järgi toimub see n-ö „lainetega“. Kui rääkida Lõuna prefektuurist, siis siin on tohutult palju tööd. Nt möödunud aastal, kui olin pereprokurör, siis oli tööd normaalses koguses, kuid praegu kõrvalt vaadates (teema on mulle endiselt väga relevantne) näen, et tööd on väga palju rohkem.</p> <p>Teadlikkus on kindlasti kasvanud. Vägivald ei jää enam perre või kogukonda sisse kinni. Niipea kui info tuleb, võetakse asi menetlusse. Siinkohal julgen küll südamerahuga öelda, et minu politsei ja lastekaitse grupi liikmed omavad küll südant õiges kohas.</p>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Robert Paal**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „**Alaealiste vastane lähisuhtevägivald – seksuaalvägivaldajuhtumite menetlemise probleemkohad Eestis**“, mille juhendaja on *dr iur* **Silvia Kaugia**
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 30.04.2019.a.